İNSANCIL

AYLIK
KÜLTÜR
SANAT
DERGİSİ

YIL: 1 SAYI: 3

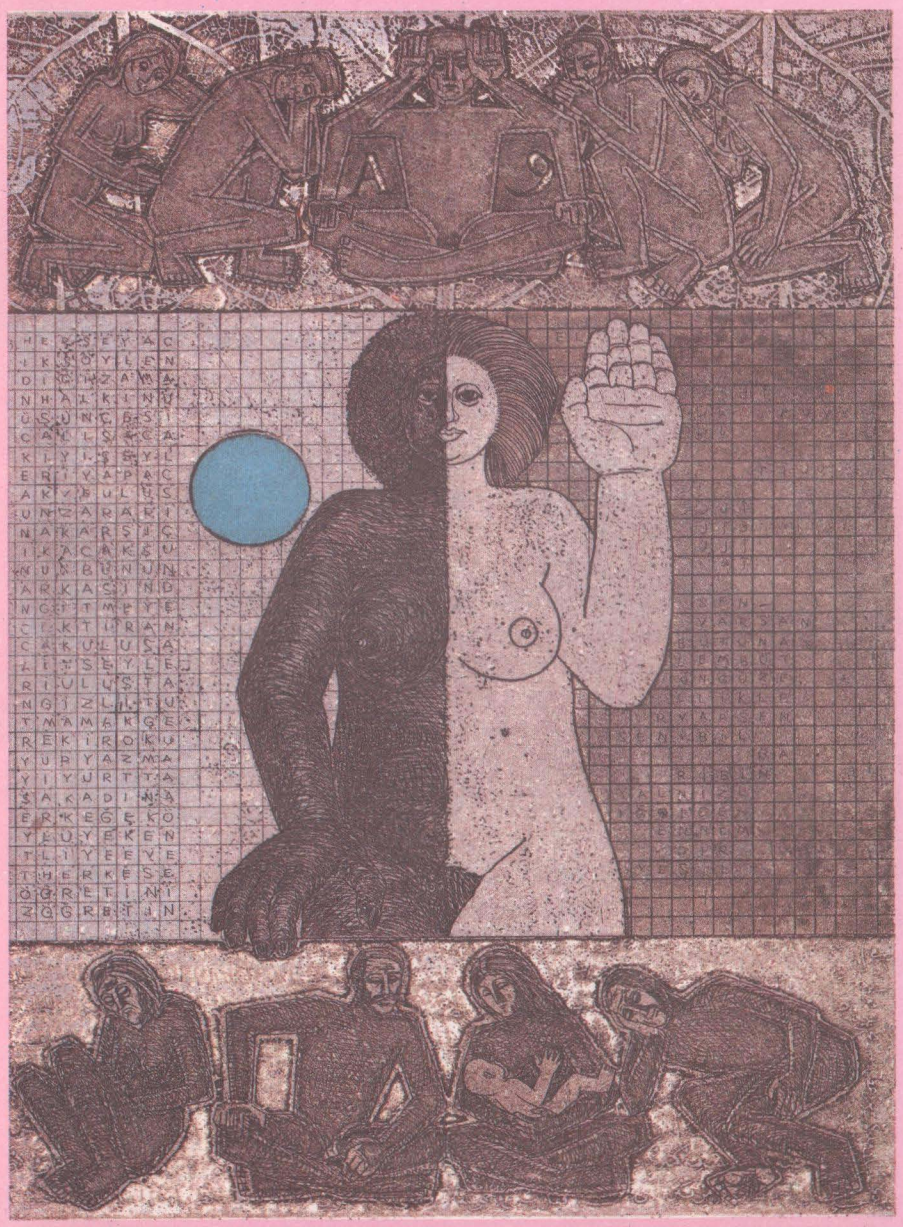

MUSTAFA ASLIER

GERÇEKLERİN
EN GERÇEĞİ
AŞKTIR

BAILEY

3.000 TL. (KDV Dahil)

OCAK 1991

- Sahibi - Yazılışleri Sorumlu Yönetmeni
  BERRİN İSTANBULLUOĞLU
- Genel Yayın Yönetmeni
  CENGİZ GÜNDOĞDU
- Kurum Yönetmeni
  MUZAFFER ESER GÜNÇE
- Görsel Yönetmen
  ERDİNÇ ÖZKÖYLÜ
- Görsel Yönetmen Yardımcısı
  CEMİLE ÇAKIR
- Kurum Yazmanı
  MUSTAFA SUPHİ YEŞİLYURT
- Teknik Kadro
  İSMET HÜNERLİ
  FERRUH ÇAKIR
  ALİ SÜTLAŞ
- Katkıda Bulunanlar
  SEVİL SELÇUK
  NAZAN KARACA
  ALİ BALKIZ
  İSMAİL TANJU
  SADIK ALBAYRAK
  H. ALİ ŞİMŞEK

Yönetim Yeri : Mollafenari Sk. Nadir Han. No: 40-42
Kat: 5 CAĞALOĞLU-İSTANBUL
Tel: 511 79 94
Posta Çeki No: 666 043

Abone Koşulları
Yıllık (12 Sayı) 30.000.- TL. (KDV Dahil)
Öğretmen-Öğrenci 25.000.- TL.
Yurtdışı 30 DM.

Dizgi: Ekran Dizgi. İstanbul Tel: 511 41 04
Baskı: Pirmat Basımevi İstanbul Tel: 527 50 75 - 522 79 64

İÇİNDEKİLER

Cengiz Gündoğdu
Teslim Etmeyeceğiz 1
Aziz Nesin'e Saygıyla 2
Ayten Mutlu
Sevmek İnsan Olmaktır 3
Melisa Gürpınar
Yüreğime Giden Ok İşareti 6
Şükran Kozalı
Aşka Bir Mektuptur 8
Afşar Timuçin
Aşkın Diyalektiği 9
Özdeyişler 14
Ali Ersin Günçe
Pazar Resimleri (Şiir) 15
Arslan Kaynardağ
Matbaamız ve Edebiyatımız 16
Yusuf Çotuksöken
Bir Dilcinin Günlüğü 18
Nuh Ömer Çetinay
Sevdim (Şiir) 19
Yakup Şahan
Çağdaş İnsancıllık Yolları 20
Zerrin Taşpınar Şahin
Aşk (Şiir) 22
İsmail D. Hasan
Hepimizden Biraz 23
Ahmet Kerem Çebi
Değişiyor Gözlerinde Gökyüzü (Şiir) 24
M. Mahzun Doğan
Nar-ı Beyza (Şiir) 25
İzzet Kılıçlı
Aşk Bülteni / 3 26
Betül Çotuksöken
Tarihselcilik Sorunu 27
Feriha Altıok
Hep Öyle Aralık Dursun (Şiir) 28
Asım Gönen
Öptüm (Şiir) 29
Fatma Kethudaoğlu
Orhan Veli'den Anılar 30
Nilgün Kozal
Başkalaşım (Öykü) 33
Cengiz Gündoğdu
Bırak Kalbine Gireyim 35
Kültürün Devingen Unsuru 39
Öngörüş 40

TESLİM ETMEYECEĞİZ

İnsanın tarih dışına itildiği, nesne derkesine düşürüldüğü bir dönemden geçiyoruz. Geçiyoruz diyorum. Çünkü, insanın insanlaşma serüvenine inancımızla, tarih bilincimizle bunun kalıcı olmayacağını biliyoruz. Bütün değerleri yerlebir edilen insan, bir gün ayağa kalkacak "Ben insanım. Her şey insan için olmalı" diyecek. Biz, bunu ilk sayımızda söyledik. "İnsan için" dedik. Biz, nesneleşen dünyada, sisteme uygun... bir anlamda uyuşturulmuş "aklın" tarih dışına itilmiş insanın nesneleşmesini aklileştiren kuramlarını kabul etmiyoruz. Çünkü bu "rasyonel kuram"larla insancıl değerler, insanî boyutundan koparılmak isteniyor. İnsanın varlığını, varolma bilincini ayakta tutan bütün noktalar bombardıman ediliyor. İnsan sıfırlanıyor. Biz, buna hayır diyoruz. Biz, bu dünyayı var eden gücün insan olduğuna inanıyoruz. Bugün çökertilen insan, ergeç ayağa kalkacak, insanî bir dünya kuracak. İşte bu inançla, 3. sayımızın Güneşleme'sini aşka ayırdık. Yerlebir edilen... kurallarla, yasalarla karanlık kuyulara itilen... insandan koparılan aşk... Tabiî aşksız bırakılan insan.

Biz aşkı savunuyoruz. Çünkü aşk insanlaşmanın... insanî yaratıcılığın doruk noktasıdır. Bu doruk, insancıl değerlerin simgesi aşk bayrağının dikildiği noktadır. Herkes bilsin. Biz bu noktayı, hiç kimseye teslim etmeyeceğiz.

Bu sayımızda **Pazar Resimleri** adlı şiirini okuyacağınız Ali Ersin Günçe, yıllardır şiir yazıyor. Sordum. "Niçin bu şiirleri yayımlatmadın" dedim. "Yayımlatmayı hiç düşünmedim. Ben şiir yazmayı seviyorum" dedi.

Arslan Kaynardağ... kültür dünyamızın bilgelerinden. Damıtılmış, yoğunlaştırılmış değerli yazılarıyla İNSANCIL'a da yazacak. Kaynardağ, ilk yazısında pek dokunulmamış bir konuyu ele alıyor.

İsmail D. Hasan... Hasan'ı **Alman Aydınlanması**'nın "halk düşünürleri"ne benzetiyorum. Atlamalı, çağrışımlı anlatımıyla konuları kazıyor. Önyargılı bir toplumda "konu kazıma"nın önemli olduğunu siz de bilirsiniz. Birçok dergide şiirleriyle görünen İsmail D. Hasan 24 yaşında. İlk denemesi İNSANCIL'da yayımlanıyor.

"Tarihin Gri Noktaları"nda bu sayı Orhan Veli var. Fatma Kethudaoğlu duyarlı diliyle bizi Orhan Veli'ye götürüyor.

Yeni bir yıla giriyoruz. İnsan, kişisel, ulusal, uluslararası sorunlarla kuşatılmış bir durumda. Uygarlığı insan yarattı. Ama bugün uygarlığımızın geleceği bazı merkezlerin elinde. Biz, bütün bu tatsızlıklara karşın umutluyuz. Tatsızlıklar aşılacak. Güzel bir dünya kurulacak. İnsan, bu dünyada kardeşce yaşayacak... aşkla... sevgiyle yaşayacak... Yaşamak baştan başa sevinç olacak. İşte bu umutla, biz İNSANCIL çalışanları, sevgideğer okurlarımıza aydınlık bir yıl diliyoruz.

Cengiz Gündoğdu

AZİZ NESİN'E SAYGIYLA

İNSANCIL

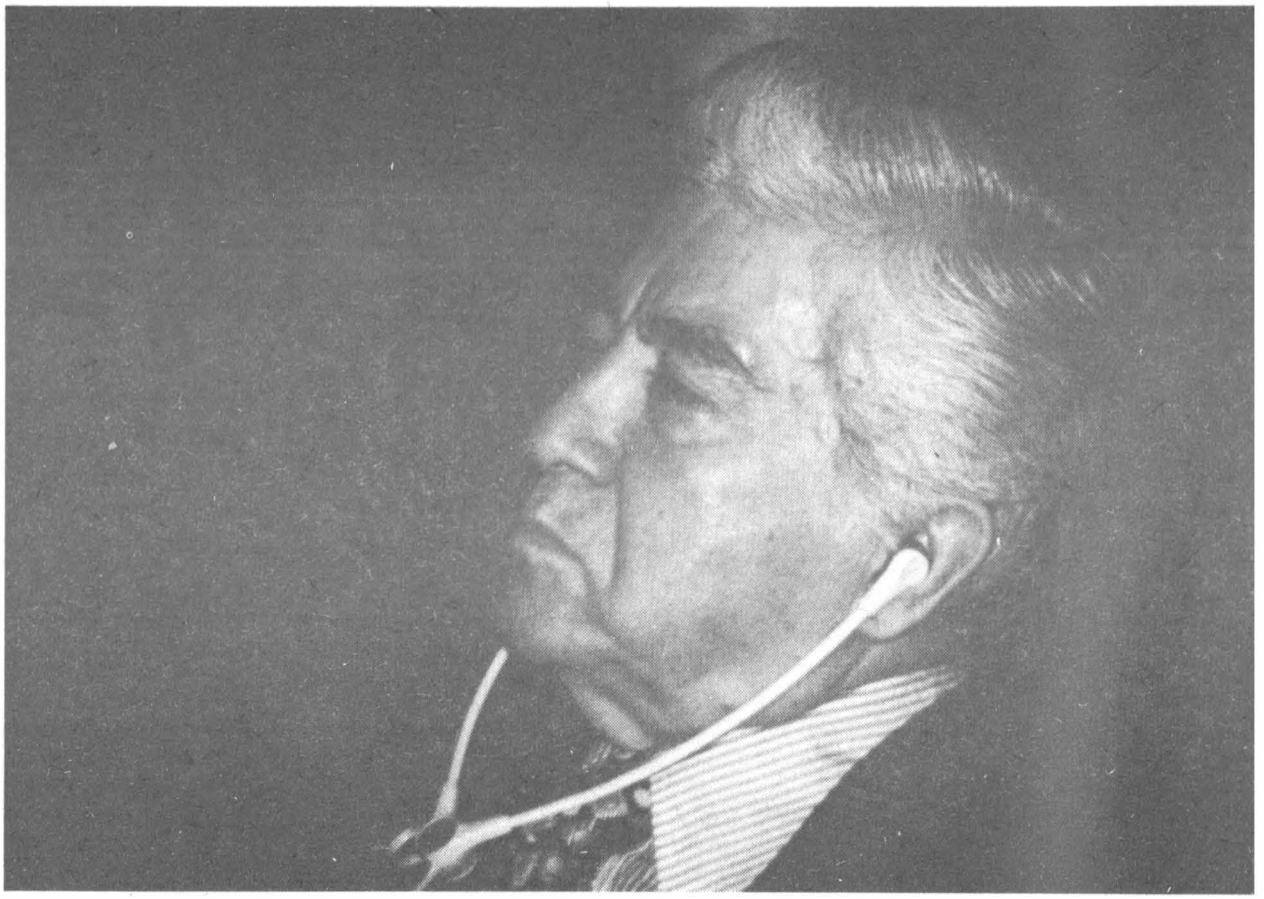

8 Aralık Cumartesi Türkiye Yazarlar Sendikası'nın düzenlediği "Asya-Afrika Yazarlar Birliği Şiir ve Müzik Gecesi" Abdi İpekçi Spor Salonu'nda kutlandı.

Ünlü yazarımız Aziz Nesin'in 75. doğum yıldönümünü kutlamak amacıyla düzenlenen gecenin geliriyle TYS Kültür Binası yapılması düşünülüyor.

Geceye Mikis Teodorakis, Asya-Afrika Yazarlar Birliği üyeleri ozanlar, Oktay Akbal, İlhan Selçuk, şiir ve konuşmalanyla katıldılar. Mikis Teodorakis'in Aziz Nesin için yazdığı şarkıyı Deniz Türkali Yunanca okudu. İstanbul Devlet Tiyatrosu oyuncuları Aziz Nesin'in "Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz" adlı oyunundan bölümler sundular. Müjdat Gezen esprileriyle, Nükhet Duru hüzünlü sesiyle, Deniz Türker Aziz Nesin'in oyunlarından sunduğu bölümlerle geceye renk kattılar. Aziz Nesin Vakfı'nın yetiştirmekte olduğu yirmi genç ve çocuk yazdıkları şiirleri okudular ve hep birlikte Aziz Nesin için şarkı söylediler.

Güldüren, güldürürken ağlatacak kadar yüreğimizi uyaran eserleriyle edebiyatımızda yerini alan, gereksiz tüketimden hoşlanmayan, rüyalarını bile ziyan etmek istemediğini söyleyen yazarımız Aziz Nesin'e saygıyla...

Nice yıllara...

SEVMEK İNSAN OLMAKTIR...

AYTEN MUTLU

-Sana hayır dedim. Duymadın mı? Gidemezsin.

İrkildim. Başımı kaldırdım. Merdivenlerden iniyorlardı. İkisi de gençti, güzeldi. Erkek kadının omuzuna kolunu atmıştı, kadın başını öne eğmişti. Siyah saçlarının kapattığı yüzü görünmüyordu. Dudaklarının kıpırdadığını hissettim. Erkeğin kolu kasıldı. Sıkıyor, acıtmak, ezmek, sindirmek istiyordu sanki.

- Ne demek işim var. Sana kaç kere söyledim. Senin benden başka işin olamaz. Senin işin benim.

Ben bu sesi tanıyordum.

Ben bu sesi çok uzaklardan ve çok yakından tanıyordum.

Çağdaşım olan pek çok kadın gibi hiç yabancısı değildim bu hırçın sözlerin.

Erkek kadını ne çok seviyor (!) diye düşündüm. Her an yanında istiyor. Demek ki kadın o kadar aşık değil. Çünkü başka bir şey sokuyor yaşamına. Kendine iki kişilik bir dünyanın dışında, yeni açılımlar arıyor. Bu bir arkadaş ziyareti bile olsa...

Tiyatrodayım. Oyun henüz başlamadı. Önümdeki sırada genç bir çift var. Konuşuyorlar. Kadının tiz tonlaması dikkatimi çekiyor. Zaten duyulmayacak gibi değil.

- Kaç paraymış biletler?... Ha öyle mi. Bak ben sana sinemaya gidelim dedim. Daha ucuza gelecekti. Ama senin umurunda mı? Sen harcamayı bilirsin.
- Ya, tamam, sus.
- Sus demek, kolay. Hep öyle dersin zaten. Bak kış geliyor. Üstünde doğru dürüst palton bile yok. Bizimkilerden de almıyorsun..... ....

Ben bu sesi de tanıyorum. Biraz da benim sesime mi benziyor ne.

Erkeği ne çok seviyor kadın (!) Aslında onu düşünüyor besbelli. Adam biraz vurdumduymaz olmalı. Evi mutlaka kadın çeviriyordur. Canı çıkıyordur aybaşını getirecek diye. Adam gidip kitap filan alıyordur durup dururken. Cebindeki son parayı bir çingeneye verip, bir demet çiçekle ama ekmek almadan geldiği bile olmuştur eve. Belki de o çiçekler vazoya değil çöpe gidivermiştir.

NE ÇOK SEVİYORUZ BİRBİRİMİZİ

Evet, ne çok seviyoruz birbirimizi. Beğenerek aldığımız bir giysiyi sever gibi. Evimize aldığımız ve terbiye edilmesi gereken, huysuz ama cana yakın bir sokak kedisini sever gibi. Çiğnerken bize haz veren bir çikolata parçasını sever gibi.

Bilmem kaçımız farkında bir insanı, bir kişiyi, bir bireyi sevmenin.

NE İSTİYORUZ

Hemen hepimiz aşık olmuşuzdur. Sonsuz umut ve beklentilerle başlayan çılgın bir akışın içinde buluvermişizdir kendimizi. Yalnızlığımız, çaresizliğimiz bitiverecek sanmışızdır.
Uzun sürmez düş kırıklıklarının başlaması. İnanmak istemesek de gözümüzde tükenmeye başlar aşık olduğumuz kişi. Bu tükeniş ya aynı çatı altında olur ya da ayrılıklarda. Ne olduğunu, neden olduğunu bile anlayamayız çoğu kez. Aşk bitivermiştir.
Çünkü aslında aşık olduğumuz kişinin kendisi değildir çoğu kez. Nesnesidir. Nesnenin albenisidir. Sadece nesne olarak algıladığımız insandan bize akan arzudur, bedensel istektir. Bu istek ortadan kalktığında aşk da biter.
Ya da biz karıştırmışızdır nesnel görüntüyü, kafamızda daha önceden oluşturduğumuz görüntüyle.
İçimizden bir ses «İşte aradığın bu» demiştir. «Bu senin hayalindeki sevgili.» Ama yine o ses değil midir biten bir aşkın ardından özsavunmanızı üstlenen. «Yanlış kişiydi» diye bizi aklayıveren.

SEVMEK Mİ SEVİLMEK Mİ?

Sevgiye dair ne biliyoruz? Ne yapıyoruz sevgiyi haketmek için?
Yoksa gerçekte istediğimiz şey sadece sevilmek mi?
«Sevmek istiyorum» derken aslında kastettiğimiz «Sevilmek istiyorum»dur çoğunlukla. Bunda bizi istediğimiz, beklediğimiz anlamda sevecek bir insanı bizim de seveceğimiz varsayımı yatar. Bu bir yere kadar doğrudur da. İnsanın değer verdiği kişinin sevgisine kayıtsız kalması güçtür.
Ama sevgi bir meta mıdır ki, vermek için önce bir şeyler almayı bekleyelim?
Önce kafamızdaki sevgi kavramını netleştirelim. Sevmeyi, sevilmek olarak algıladığımız sürece varsıl bir ilişkiyi üretebilmemiz olası değil. Sevgi, nesneye bağlı olmaksızın, içimizde zaten var olması gereken bir birikim. Kişi bu birikimi kendisi için ve edindiği deneyimler sonucu kazanmalı. Bencilliğinin üstesinden gelmeye çalışmakla başlayarak işe.

NEREDEYİZ?

Doğduğumuz günden bu yana bize sunulan değer yargılarıyla biçimlendik. Pek azımızın çarpıklıkların ayırdına varıp, onları yok etme adına kendisini geliştirme şansı oldu. Davranışlarımızı belirlediler. İsteklerimizi yönlendirdiler. Beynimize genel geçer kavramlar yüklediler. Duygularımızı bile savunamadık çoğu kez. Hep şablonlar vardı çevremizde. Ayıplar, yasaklar, gelenekler ve çıkarlar.
Kimin çıkarları?
Ailemizin, toplumun, devletin, yani kurulu düzenin.
Düzen bize ayrı olma şansını hiç vermedi. Ayrı olmaya kalktığımızda dışlandık. Yaptırımlara uğradık.
Çoğu kez aykırılığımız uyumluluğa, direncimiz kolaycılığa yenildi. Şöyle ya da böyle uyum sağladık ailelerimize, çevremize, işyerimize, yasalara.

TUTUNUYORUZ

Sevgimizde bile hep kolay olana tutunuyoruz.
Kimimiz edilgeniz. Kendimizi bir şeyin ya da birisinin aracı haline getirdik. Yaşamdan kaynaklanan sorunlarımızı üretici edimlerle çözme yürekliliğini gösteremeyip, bir şeye ya da birisine sığındık. Adımıza verilecek kararlara uymaya hazırız. Korunduğumuzu düşünerek yönetiliyor, yönlendiriliyoruz. İçimizde bastırılmış bir çığlığı taşıyarak, «Bu, benim yaşamım mı, yoksa başkası mı yaşıyor benim yerime» diyen, o sorgulayan sesi gündelik telaşların gürültüsüyle boğarak, birey olmayı erteleyerek sürdürüyoruz özdeki sevgisizliği yapay görüngülerin ardına gizlemeyi.
Kimimiz etkeniz ilişkilerimizde.
Kendi parçalanmışlığımızı, bir başka kişiyi kendimizin bir parçası haline getirerek aşmaya çalışıyoruz. Kendimize bir uydu edinerek yalnızlığımızın, hapsolmuşluk duygularımızın üstesinden gelebileceğimizi düşünüyoruz. Bir başka kişinin üstünde egemenlik kurarak, onun kişiliğini kendi kişiliğimizin içinde eriterek, yok ederek bütünleşebileceğimizi sanıyoruz. Sonra da küçümsüyoruz o kişiyi. Bütünlüğü kaçamaklarda aramaya başlıyoruz.
Ya da iki kişi bir araya gelip, dış dünyaya karşı iki kişilik bir bencilliği üretmeye başlıyoruz. Sevgiyi ucuza elde etmenin kolay yolu sanıyoruz. Ne kolay oluyor toplumun kalıplarına girivermek. Uygun birisiyle evlenip mutlu bir yuva kurarak can sıkıntısını birlikte üretmek.
Ne kolay oluyor aşkı, hayallerimizde yaşattığımız bir sevgili düşüyle özdeşleştirip, asla ulaşamayacağımız bir yerlerde olduğunu düşünerek hüzünlenmek. Gizliden acıyarak kendimize.

YABANCIYIZ

Yabancıyız. Başta kendi gereksinimlerimize.
Vermek. Ne güzel edimidir insanın. Kendi zenginliğinden, duygusal, düşünsel, tinsel birikimlerinden bir şeyler vermek.
İnsanın derinlerde yaşayan en büyük tutkusu değil mi aslında?
Ne özveri adına, ne de karşılığını bekleyerek.
Sadece içimizdeki varsıllığı duyumsayarak vermek.
Verebilecek çok şeyi olan, varsıllığı da çok olan değil midir?
İnsanın kendi dünyasındaki sevinçlerini, hüzünlerini, bilgi-

sini, anlayışını, ilgi ve becerisini aktardığı kişi de varsıllaşmaz mı?
Vermek, insana, yaşama yeni bir şeyler katmak, üremek, üretmek, çoğalmak, bütünleşmek, sevmek değil midir?
Sevmek, nesnelerden soyutlanmış sıcak ve üretken bir ilişki için emek vermek, mutluluksa, vermeyi sevince dönüştürebildiğimiz yerde, sıcak bir simit tadında duyumsadığımız şey değil midir?

NEDEN?

Bunca kolayken sevmek ve bunca güzelken, neden beceremiyoruz öyleyse?
Hiç birimiz yaşadığımız çağın, toplumsal, ekonomik, politik yapılanmanın değer yargılarından bağımsız değiliz. İçinde yaşadığımız düzende tüm ekonomik ve toplumsal ilişkiler pazar ekonomisinin kurallarına göre düzenleniyor. Her şeyin bir maliyeti ve bir etiketi var. Sevginin de.
Değerler hiyerarşisinde sevgi giderek daha aşağılara itiliyor.
Beğeniler standartlaştırılıyor.
Çağımızın insanı, sistemin elinde etkin bir silaha dönüşen iletişim araçlarının etkisine açık. Kolayca biçimlendirilip yönlendiriliyor.
Toplumsal mekanizma, bireyleri kendisiyle uyum haline getirmek için her şeyi kullanıyor. Yabancılaşmanın boyutları her alanda büyüyor.
Özgüveni sarsılmış, huzursuz ve dinsel yönlendirmelerin de etkisiyle suçluluk duygusu içindeki birey düzenin onayladığı ve kendisine sunduğu sığ kültürel ürünlerle yetinmek zorunda kalıyor.
Birey, satın alarak, tüketerek ve her şeyi olabildiğince ucuza maletmeye çalışarak oyalanıyor.
Sevgi de ucuza maledilmesi gereken bir meta konumuna indirgeniyor.

NE YAPIYORUZ?

İnsanın özünde hep bir bütünleşme arzusu yatar. Ayrılığını koruyarak bir olma. Bütünleşme. Bunu başaramadığında mutsuz olur. Arayışı sürer. Farkında olsun ya da olmasın.
Kapitalist yapı içinde kendi değerlerini yitiren insan, yabancılaştığı öz değerlerini başka bir kişide varsayarak ilişkiye giriyor. Ama beklentilerin yozluğu, ilişkiyi en başından tüketmeye başlıyor.
İnsan karşısındaki kişide kendini bulamadığı gibi giderek kişiliğini yitirmeye başlıyor. Umutsuzluğa düşüyor.
Kişi bu durumda ya içinde bulunduğu konumu kabulleniyor ve konumunu koruyarak kendi yararına birtakım düzmece tatminler peşine düşüyor (çapkınlık, aldatma, yalan v.b.) ya da uydurma aşkların izleyicisi durumuna girerek kendine, gerçek hayatın dışında fantastik bir düş dünyası yaratıyor. (pembe diziler, aşk filmleri... 70 li yılların Love Story'si bu yönelişin tipik bir göstergesi)
Böylece birey sadece yalnızlığını uyuşturmaya yarayan soyut ve yabancı bir sevgi düzlemi üretiyor kendine.

NASIL SEVMELİ?

Sevgi duygusal boyutlardan yola çıkarak etkin bir eylemliliğe dönüştüğü oranda sağlıklı ilişkilere temel olabilir.
Kişi sevme yetisini geliştirebilir. Sabırla ve adım adım.
Dışımızdaki dünya ile gerçekci bir iletişim içine girmekle başlayabiliriz.
Bunun için de ilkin nesnel bir bakışla her şeyi yerli yerine oturtmak gerek.
Nesneleri, bize ne katabileceği kaygısından arınarak algılayabilmek, nesnel görüntüyü, idealize ettiğimiz görüntüden soyutlayarak, olduğu gibi görmeye ve göstermeye alışmak.
Çevreden gelen anlamlı iletişimlere açık ve dengeli bir uyumluluğu kurabilmek.
Nesnel olamadığımız hallerde ise duyarlı olmaya çalışmak.
Sonra da dünyaya ve kendimize üretken bir çabayla yönelmek.
İnanmak. Önce kendimize.
Bir insana inanmak demek, önce kendimize inanmak demektir.
Kişinin kendine olan inancı başkalarında ilgi ve sevgi yaratabilme ve bu sevgiyi geçerli ve süregen kılabilme yetisini geliştirecektir.
Sevmeye alışmak.
Küçücük şeylerden başlayarak. Bir çiçekten, duyarlı bir yaklaşımdan, ilgi taşıyan bir ses tonundan, anlayış bekleyen bir bakıştan başlayarak.
Önce kendimizi sevmeyi deneyerek.
Sevgi duymak.
Dürüstlük temelinde yükselecek, içinde anlayışı, sezgiyi, duyarlığı, bilgilenişi, ilgi ve itinayı taşıyan bir yapıyı oluşturabilmek tüm çevremizde.
Çünkü sevmenin asıl anlamı sistemin dayattığı metalaşmaya karşı durmak, kafa tutmaktır.
Çünkü sevmek çıkar paylaşımı değil, yaşamın paylaşımıdır.
Çünkü sevmek insan olmaktır.
Bütün alışkanlıklardan, kolaycı yaklaşımlardan sıyrılıp sevmek.
Emek vermek, üretmek
Böyle de yaşayıp gidebiliyorken üstelik. Ama,
Stephan Chitinipatchov'un dediği gibi,
«Aşk, insanın iyi bir şarkı diyeceği geliyor.
Ve iyi bir şarkı bestelemek kolay değildir.»

YÜREĞİME GİDEN OK İŞARETİ

MELİSA GÜRPINAR

Sıcak bir yaz günü, ok işaretlerini izleyerek, taşlı topraklı patikaları tırmanıp, bir ören yerine varırsanız, bilin ki, o dikenler, sürüngenler ve onarılmış taşlarla dolu alan, benim yüreğimdir. Tarihimin bütün çöküntüleri, ışık altında kaçacak yer bulamamışcasına ortada durmaktadır. Savaşan, avlanan, ticaret yapan ruh giysilerine bürünmüş yalınayak gölgeler, fısıldaşarak dolaşırlar. Gerisi hep ıssızlıktır. İnsana ürküntü veren bir yalnızlık duygusu kaplamıştır ortalığı. İşte tam o sırada, hızla birbirini kovalayan biri sarı diğeri beyaz iki kelebek görürseniz, onların çırpınışlarına ve telâşlarına sakın kayıtsız kalmayın. Onlar aşktır! Bir günlük ömürlerini anlamlı kılabilecek yoğun bir çabanın içindedirler. Nereye konsalar orada bir kıpırtı olur. Nereden geçseler, orası donanır. Nerede düşüp ölseler, orada bir hayat yeniden başlar. Geçtikleri her yeri, esintileriyle diriltirler açıkçası. Yüreğimin ören yeri, arasıra edindiği canlılığını, bu aşk kelebeklerine borçludur. Cıvıltılı kuş seslerine, baykuşların uğultusuna, ve gezginlerin meraklı bakışlarına, hiç aldırmaz. Onların nereden gelip nereye göçtüğü belli değildir. Kelebeklerse, onun bağrında doğar ve gene oracıkta yaşamlarını tozlu bir giysi gibi bırakıp yok olurlar. Yüreğim bütün gelinciklerini onlar için açar, bahar gelince. Kimbilir kaç bin yaşındaki taş, yeniden kanar. Yağmurlarla yıkanır, kızgın güneşle kurulanır sonra. Beyaz ve sarı kelebek, bir gözyaşı damlasının çağrısına uyarak, yüreğimin en karanlık mağaralarına kuşkuyla dalar, şaşkınlıkla dışarı çıkarlar. Aşktır onlar ne de olsa. Korku nedir bilmezler. Yaralanırlar, bir parşömen gibi yırtılır solarlar, ama bırakırlar havada kanat izlerini. Bir gün siz de eski bir kent kalıntısı olduğunuz zaman, eğer onların izlerini değerlendirebilirseniz, sanırım umudun gizli kapılarına kolayca ulaşırsınız.

İşte, görsel olarak aşkı böyle betimliyorum ben.

Aşk aslında öyle bir duygu, düşünce ve davranış bütünlüğü ister ki bizden, aşka yeteneksiz ve özverili olmayan bir insan, bunun üstesinden gelemez. Yaygın oluşu, onu kolay özümleyebilmeyi sağlamaz. Aynı ölüm gibi. Bir aşk yeteneğinin geliştirilmesinden sonradır ki, aşklara herhangi bir yaklaşım getirebilecek, yaşam ustalığı söz konusu olur. Yaratıcılık, ustanın kendine uygun bir malzemeye rastladığında, ortaya çıkaracağı yaşamdadır. Yontulur, çizilir, biçimlenir, anlatımını bulur aşk. Zaten yeteneksizlerin elinde parçalanmış, açıklanamamış aşk, unutulmuş bir şarkıdan bir kördüğümden başka ne-

dir ki?

Cinsellik, canlı türlerinin sürekliliği için, topluca katıldığımız, daha doğrusu içine çekildiğimiz bir eylemdir. Görev de denilebilir, kaçınılmaz bir yazgı da. Üremenin külfetini hafifleten bedensel hazlarla birlikte sunulur bize. Kiminin aç kiminin tok kalktığı bir ziyafet sofrası gibi, herkesin doğumdan başlayarak çöplenebileceği bir şeyler vardır cinsellikte. Aşksa iki kişilik bir oyun. İki kişilik bir komedi ya da trajedi. Sözsüz, seyircisiz, belki de ne ödeşme var içinde, ne de çağların değer yargıları, özgürlük, eşitlik, haklılık gibi. Evrensel boyutlarda, ama özel olarak yaşanan adsız bir senaryo. Yalnızca iki insanın, cinselliklerinin ve üreme güdülerinin kaçınılmaz çekimine kapılarak ve bütün bunları da aştıklarını sanarak, kendilerine hazırladıkları, eve benzeyen bir karadeliğe doğru, hızla yol almaları konu ediliyor. Konu aşk olunca, kozmik bir yanılsama her zaman girebilir işin içine.

Aşk. Aldanışların en büyülüsü. Gerçek ve yalanın, doruktaki karla güneş gibi hep yüzyüze kaldığı, en uç noktaları. Varlıkla yokluğun arasında atlayan kıvılcım. O aşk ki, yaratıldığı zaman, insanın içinden denizler geçer, lavlar dökülür başından aşağı. Duygular devleşirken, akıl cüceleşir. Soytarı olur. Doğruyu bile söylese kim inanır ona? Aşkın süresi de görecedir. Ömür boyu sürdüğü sanılan aşk, her gün yeniden çalınan bir kaset gibi, beynimizin armağanı mıdır bize? Kısa süreli aşklar, istesek, biraz cömert olsak, bir kış gecesi gibi uzar mıydı? Bir anlık hayranlıklarımız belki bir ömrü ısıtacaktı da, biz onu kullanamadık mı acaba? Aşk iki kişinin birbiri üzerinde kendini denemesini, yanlışlar yapmasını sağlar. Ama bir ağacı iki bahçıvan birden budarsa, ne olur? Ya yarım kalır, ya fazla kesilir. Aşkın ortak bir yapıt olduğunu bilip, onu yaşatmak için dengeli ve uyumlu yaklaşımlar getirmek, aşkın ömrünü zamandan yalıtmanın önkoşuludur. Aşk gene de, sonsuz olmakla bitimli olmanın gelgitlerinde, buharlaşan kararsız bir deniz gibi bizi hep aldatacaktır, rengiyle derinliğiyle, barındırdığı tehlikeli serüvenlerin söylencesiyle.

Aşk aynı zamanda, kendini ve sevdiğini yüceltmek olduğu için, bir aşkınlık olarak bütün sanat yapıtlarında karşımıza çıkar. Anlatılamayan, ancak yaşanan aşklardan, başka güzellikler yaratılır. Şiir de anlatılamaz, yazılır ve duyumsanır ya, onun gibi. Aşkın gerçek doğurganlığı, kendi dışında insanı başka yaratımlara yaklaştırmasıdır.

Yaşamın içinde, aşk olmadan da somut olarak varolunabilir kuşkusuz. Türün sürekliliği de sağlanabilir. Ama içimizdeki eksi değerler, bir kuyu gibi genişleyip ölümle dolmaya başlarlar yavaş yavaş. Artık aşk üretemeyen bir insan, kendi çöküntüsünün altında kalmış, geriye saymağa başlamıştır bile. İçindeki yıkıntıyı anlasa da, ya kaçar kendinden, ya yadsır, ya geçiştirme yolları arar, aşka zorunlu olmadığımızı, aşktan aslında kaçmamız ve korkmamız gerektiğini savunur durur. Ya da aşkın olmadığı, kolay anlaşılır, açık ve dürüst ilişkilere övgüler yağdırır.

Aşk, ilk insanlar arasında var mıydı bilmiyorum. Ama evrimlerin ve gelişmişliğin bir ürünü olduğu kesin. Onca yozlaştırılmasına, düzeysiz ve köksüz kültürlerin ateş hattında barınmasına, doğallığının saflığının bozulmasına karşın, her insanın içinde bir aşk çekirdeği var. Hesapsız ard niyetsiz, alınıp satılmayan, meta olmamış, sevgi odağı olarak duruyor dipdiri. Bunu anlamak mümkün. Gün gelecek, kabına sığamayacak, yaşamını taşıracak olan odur. Hele bir de gerçekten yetenekli bir yaratıcının içinde yeşerirsel

Hiçbir zaman, en aptal ve açgözlü bedenimiz, küçücük benliğimizle, bir saksının içindeymişcesine, çağımızın yapay etkileşimleriyle, kendimizi köreltmemeli, aşksızlık düşüncesinin tutsağı olmamalıyız. Aşkın yan ürünleridir, onu sevimsiz ve yasaklı kılan. Bir medya çağında, çıkarların duyurusu, aşk başlığını kullanır. Ahlak, koruması altına alır aşkı. Suç, aşkın öbür yüzüdür sanki. Son yüzyıllarda aşk, saraylardan bulvarlara, oradan da gecekondu mahallelerine akan kirli bir su olup çıkmıştır. Egemen olan, aşkın yerine, iş sayılabilecek cinsel ilişkileri getirmiş, cinayeti, intiharı çıldırması, ihanetiyle birlikte aşkı, arabesk kültürün başına atmıştır.

Oysaki hangi çağda yaşarsanız yaşayın ve yaşınız kaç olursa olsun, aşkın gerekçesi, yaşıyor olmaktır yalnızca. Yaşayan her erkek ve her kadın, ya da her insan, bir diğerinin gözlerinde yakaladığı elektriği, kendi ruhu ve bedenine taşıyıp, bütünleşmenin ve tek olmanın deneyimlerini gerçekleştirebilir.

Yaratılmış olmak, bizi de bir yaratıcılığa sürükler ister istemez. Bir yanıt ister tanrı belki bizden. Bütün yanıtlarımız aşkın içinde gizlidir.

İşte bunun için, ne aşkın gizi çözülebilir, ne de kendi yüreğimizin labirentlerindeki bütün kapıları açmağa gücümüz yeter.

Eğer aşka rastlarsak, ardını bırakmayalım, kovalayalım onu ne olur. Avuçlarımızda tutmak için değil, onun dolaştığı çalılıklarda sergilediği güzelliğin peşinde olabilmek için. Bir insanla bir kelebek arasındaki ilişkinin, sonsuza dek sürmesi, bu inceliğin korunmasına bağlıdır. Aşkı izleyelim. Biz de uçalım gerekirse.

Afrodiamour
AŞKA BİR MEKTUPTUR.

ŞÜKRAN KOZALI

(İntiharın güller savrulur / Büyülü kanatların gümüşlü)

Merhaba Aşk,

Sen neyimsin benim? Büyüleyerek yüreğimi yola çıkardın. Durağandı o. Kendini korumayı, yaşamayı, derinliklerinde gezinmeyi istedi seninle. Ağırlık merkezi yangın; kan ve şiir tutuştu. 'Kan sıçradı' artık tenimin pembesine. Koyulttun duygularımı, soyup ısıttın, inceltin beni... Dilim kaygan, müziğim içler açıcı, acı da...

Gülümsüyorsun kitaplarıma, şiirime, yatağımın yalnızlığına. Yüzünün boşluklarını dolduruyorsun aynalarda. Gecenin içine yuvarlanıyoruz, uyuyup kalıyoruz. Sıkıldığımda gördüğüm düşlerim terkediyorlar bilinçaltımı. İnceliğin akarken bana, tutuşuyor gelincikler ekinlerle. Gökyüzü göçmen kanatların hasretinde buluşuyor.Beklemiyorum zamanlı bir açılışı. İçim dünya zengini. 'İnsan insana akıyor' ama kanıyor, olsun.

Sana derinden bağlanınca taşıdıklarıyla görülüyor dünya. Ellerimin içinde o; küçücük. Senin kalçaların gibi... Bu kucaklaşma sersemleştirdi beni. Ben-aşk-dünya. İç yalnızlığıma aldığım sen, gezindiğin sığınaklarımı maviye boyadın. Bilemedim. (Yaprakları ne güzel dökülüyor güz şarkısı kasımın; bir aşkın dramı gibi.)

İçimin orkestrasını Eros yönetiyor. Bagetiyle güllerimin ayaklarına vuruyor. Güllerle yonttuydum seni içine. Vecd ile dışa uzanıyor çağların yaşayabildiği bütün aşklar. Senin uzanımın bu, sekiyor gıdıklanıyorsun. (Çirkini, kötüyü, ütülü çarşafları, geç sezilen güzelliğin, seni ele veren kıskançlığın aptal ayak sürümeleri, tutkununu deli eden sevişmelerin...) Düşünüyorum.

Çıktım... Yürürken Rumelikavağı'nda terkedilmiş çaysız bir çaybahçesi, İstanbul'un deli anaforunda. Sevdiğim gözlerin sıcacık gözlerimde. Asılıyorum bakışlarına. Evrene ulaşıyoruz dünyayı oraya bırakıp. Bu şiir bu aşkın...

Titrek bir bulut hüznümüzü çizedursun, ellerin deniz. Gönlümle gördüğüm tenin, giysilerine nasıl sarınmış. Korku damlıyor tomurcuk kadehlerimize. Yağmur ürüyor, diziliyor... Birikiyor... Damlıyor içimiz dudaklarımızdan...

Dikenlerimizin kanattığı haritamız bir kağıtta kuruyor. Bu aşk bu şiirin... Güneşin çanaklarından aşırdığımız sevişmeyi tanrıçalarla bölüşüyoruz. Bir kuş lirimizi çalıyor. Saçlarımız dünyanın karışıklığıyla dolu. Ağdalı bir acı meyhanesi alıyor intiharımızı.

Aşk, seni engelleyenler, «yoktur» diye sakız üretenler iktidarlı mı yoksa deli mi? Sevişmeye, derler; barınak karanlıklarda, yolların parklarında, tuvaletlerde amonyaklı, asansörde, bağ aralarında (kaldıysa), şemsiye altlarında... Ahhh, seni özenmeyen aperitif doyumlar...

Birgün daha çok yaşamak seni, yaşamımdan günlerimi çal. Güzelliklerimin yaşadığı dünyamı da bağışladım sana.

İnsan olmama kattığın emeğinle, a,ş,k, gözlerinden alırım seni yüreğime. Sana hiç, 'Hoşçakal' demeyeceğim. Hep merhaba...

9. Kasım. 1990
Ankara

AŞKIN DİYALEKTİĞİ

AFŞAR TİMUÇİN

İNSANCILLAŞMIŞ CİNSELLİK

Aşkın çağımızda uğradığı yabancılaşmayla ilgili çok şey söylendi. Aşk bir kültür alanı olduğuna göre, bu yabancılaşmayı bir kültür bunalımına bağlamak doğru olmaz mı? Yaşamın çeşitlilenmesi ve karmaşıklaşması insan ilişkilerini kolaylaştırdı: aşkın önündeki toplumsal ve ahlaki engeller kalktı, otomobil ve telefon aşkı kolaylaştıran araçlar olarak yaşamda baş köşeye yerleşti. Bunun yanında, bilgi azçok tabana yayılırken kültür yalınkatlaştı: İnsanlar televizyon ve radyoyla, sevimli ama boş filmlerle, resimli ve resimsiz ucuz romanlarla yetinir oldular. C. Jamont, cinsellik konusunda düzenlenmiş bir ortak yapıta yazdığı giriş yasısında (1) «Uygarlık cinselliği evcilleştirirken katılaştırdı» der. Gerçekte bu katılık uygarlığın getirdiği katılık olmaktan çok uygarlığın zayıflıklarıyla ortaya çıkan bir katılıktır. Aşkın tabanında cinsellik vardır. Cinsellik, pekçok hayvan türünde sevecenlik gibi algıladığımız tüm özelliklerine karşın, kendinde bir kabasabalıktır ya da kesin katılıktır, onun yumuşaması ya da insanlaşması elbette gerçek anlamda uygarlaşmaya bağlı olacaktır.

Aşk kavramıyla cinsellik kavramını birbiri karşısına koyacak kadar ilkel kafalar bir yana, tüm insanlar insan için cinselliğin insani bir özü ya da insani bir yüzü olduğunu, olması gerektiğni elbette bilirler. Aşk insanlaşmış ya da insancıllaşmış cinselliktir, buna göre bir doğal ortam olduğu kadar bir kültür ortamıdır. Kendi kendinin bilincinde olmayan, dolayısıyla toplumsallığının bilincinde olmayan her kişi insan toplumuna körü körüne katılıyor, bu körü körüne katılma her alanı olduğu gibi aşk alanını da belirliyor. Paul Ricoeur *Esprit* dergisinin cinsellik özel sayısına yazdığı o ünlü makalede cinselliği bir değerler alanı olarak ele alıyor ve çağımızın bu alandaki gelişmelerine bakarak şöyle yakınıyor: «Sonunda iki kişi birbirine sarıldığında ne yaptığını bilmiyor, ne istediğini bilmiyor, ne aradığını bilmiyor, ne bulduğunu bilmiyor» (2).

Bunu uygarlığın ya da daha doğrusu bugünkü uygarlığın herhangi bir özelliği gibi de, bu uygarlığın hastalıklı bir sonucu gibi de görebiliriz. Gerçekte herhangi bir düşüşten sözetmemizi gerektirecek görünümler var. Aşkın aşağılandığı ya da en azından hor görüldüğü yerde cinsellik alanı bir bunalımlar alanı olup çıkıyor. Paul Ricoeur andığımız makalesinde bunu bir değer kayması olarak, bir düşüş olarak belirliyor: «Önce benim anlamsızlığa düşüş diye adlandırdığım şey var. Cinsel yasakların kaldırılması Freud kuşağının tanımadığı çok ilginç bir sonucu getirdi, bu da *kolaylık* yüzünden değer yitimidir: cinsel yakın oldu, hazır oldu ve basit bir işleve indirgendi, tam tamına anlamsız olup çıktı» (3). Gerçekte bu anlamsızlık uygarlığın bir ürünü olmaktan çok uygarlığa yönelen insanın bir eksikliği olmalıdır. Cinsellikte kolayın egemen olması uygarlığın gereklerinden biri olamaz, bu olsa olsa bu uygarlığa katılan insanın düzayaklığını, kültürsüzleşmişliğini, bir bakıma bir makinaya, bir bakıma bir memeli hayvana indirgenmişliğini ortaya koyar. Topluma körü körüne katılabilecek kadar boş insanlar, başkalarının kafasıyla düşünen yani düşünmeyen insanlar her alana olduğu gibi cinsellik alanına da boşluklarını getireceklerdir.

AŞKIN YARATICILIĞI

Aşk bir kültür alanıdır, bir değerler alanıdır, bir değerler diyalektiği üzerine kurulur. Bu yüzden aşk dediğimiz zaman aklımıza bir yaratıcılık ortamı gelir. Tüm sanatçılar gibi tüm aşıklar da kendilerini yaratıcı duyarlar. Her aşk başka başkadır, biri öbürüne benzemez, biri öbürüne örnek oluşturmaz. Aşkın alanına girdiğimizde olasılıkların alanına girmiş oluruz. Aşk oyunları dediğimiz şey, basit yılışmalara ya da düz saldırganlıklara dayalı olmadığı zaman, bu olasılıklarla en özgün davranış biçimlerini oluşturmak anlamı taşır. Hayvan için olasılıklardan sözedemeyiz, hayvan için her şey bir biçimdir ve olasılık dışıdır. Birbiçimlilik her yerde yaratıcılığa karşı koyar. İnsan için olasılıklar vardır, olasılıklar bilimi ve sanatı verimli kıldığı gibi aşkı da verimli kılar. En kabasaba cinsel bilgi kitapları bize cinsel birleşmenin biçimlerini tanıtlarken bu olasılıkları duyururlar. Yaratıcılık elbette elin, kolun ya da bir başka organın şöyle ya da böyle duruşunda değil, bedenin ruhta yaşanılan anlamları dışlaştırma biçimindedir. Freud'un gösterdiği gibi, her insan ediminin bir anlamı vardır ve aşkta ruhsallığın açılımları davranış biçimlerini kesinlikle koşullar, ona en ince özelliklerini kazandırır. İnsan bireyi bir öznedir, onun bir *şey*'den başka bir şey olmayan bedeninde öznelliğinin özellikleri açınır.

Maurice Merleau-Poanty, *Phénoménologie de la perception*'un (Algının olgubilimi) *Le corps comme etre sexué* (Cinselleşmiş varlık olarak beden) adlı bölümünde cinsel bir varlık olarak insanı bir öznellik ve nesnellik karşıtlığı içinde ele alır: «İnsan genellikle bedenini göstermez, bunu yaptığında bazen korkuyla bazen de çekici olma eğilimi içinde yapar. Sanır ki bedeninde gezinen yabancının bakışı onu kendinden çıkaracaktır ya da tersine bedeninin sergilenmesi başkası'nı savunmasız biçimde ona bırakacaktır, o zaman da başkası köleliğe indirgenmiş olacaktır. Utanç ve utançsızlık, köleninkiyle efendininkine benzeyen bir ben ve başkası diyalektiğinde yer alır böylece: bir bedenim olmakla başkasının bakışı altında nesneye indirgenebilirim ve onun gözünde kişi sayılmayabilirim, ya da tersine onun efendisi olabilirim ve bu defa ben ona bakabilirim, ancak bu efendilik bir açmazdan başka bir şey değildir, çünkü değerim başkasının arzusuyla anlaşıldığında başkası benim kendisiyle tanınmayı istediğim kişi değildir artık, büyülenmiş bir varlıktır, özgürlüksüzdür, böyle olmakla benim değerimi bilebilecek gibi değildir. Bir bedenim olduğunu söylemem, bir nesne olarak görülebileceğimi ve bir özne olarak görülmeye çalıştığımı, başkasının benim efendim ya da kölem olabileceğini söylememdir, öyle ki utanç ve utançsızlık bilinçlerin çoğulluğunun diyalektiğini açıklar ve metafizik bir anlam taşır» (4).

BİLİNÇLER TOPLAMI

Merleau-Ponty insan dünyasını bir kültür dünyası olarak belirler. İnsan doğada bir varlıktır, doğada onun insanlığının izleri vardır. «Doğa kişisel yaşamımın merkezine doğru nasıl işlerse, davranışlar da doğaya öyle inerler ve oraya bir kültür dünyası biçiminde yerleşirler. Ben bir fizik dünyaya sahip olmakla kalmıyorum, ben yalnız toprağın, havanın, suyun arasında yaşamakla kalmıyorum, benim çevremde otoyollar, ekili alanlar, köyler, kiliseler, aygıtlar, bir çan, bir kaşık, bir pipo da var. Bu nesnelerden herbiri yarar sağladığı insan eyleminin belirtisini taşıyor bağrında.» Kültür yaşamı bizi doğrudan doğruya toplumsal yaşama bağlar ve her kültür nesnesinde ben başkasının varlığıyla karşılaşırım: «Kültür nesnesinde ben başkasının yakın varlığını bir adsızlık örtüsü altında duyarım.» Başkasının bedeni de benim için bir kültür nesnesidir. «Kültür nesnelerinin ilki, öbürlerinin ondan ötürü varolduğu ilk kültür nesnesi bir davranış taşıyıcısı olarak başkasının bedenidir.» Başkası beni topluma bağlar, ancak toplumu tümüyle açıklamaz. «Başkasının belirlenmesi tam olarak toplumun belirlenmesini sağlamaz, toplum ikili ya da üçlü bir varoluş değildir, bir sonsuz bilinçler toplamıyla birlikte oluştur.» Başkasının varlığı, nesnel olarak bir çırpıda anlaşılabilir bir şey değildir ve nesnel düşünceye her zaman güçlük çıkarır. Başkası benim için bir *kendinde şey*'dir hem de bir *kendi için şey*'dir yani hem nesnedir hem bilinçtir. Ben başkasının bilincine onun bedeninden giderek ulaşırım. «Bilincimin bir bedeni varsa, başka bedenlerin de bilinçleri olamaz mı?» Başkasının bedeninde ben davranışları bulurum, bu davranışlar bana anlamlar sunarlar. Bu davranışların başında başkasının bakışı gelir. Başkasının varlığı bana bu başkasının bir başka ben olduğunu, ikinci bir ben olduğunu duyurur, çünkü başkasının bedeni benim bedenimle aynı yapıdadır. «Nasıl benim bedenimin parçaları bir bütün oluşturuyorsa, başkasının bedeniyle benim bedenim de bir bütün oluşturur.» Benim bedenim ve başkasının bedeni bir olgunun tersi ve yüzü gibidir. Böylece başkası «insan eyleminin bir merkezi» olarak görünür. Dil özel olarak başkasının algılanmasında büyük etkendir, başkasıyla benim aramda ortak bir alan oluşturur, «benim düşüncemle onun düşüncesi tek bir doku oluştururlar» (5).

SEVEN, BAKIŞ'DIR

Merleau-Ponty'de olanaklı olan öznelerarası iletişim Sartre'de olanaksızın sınırına dayanır. Cinsellik ve aşk konusunda kalem oynatmış bu iki filozoftan biri, başkasını benin varlığı için bir kaçınılmazlık sayar, öbürü «Başkası hiçliktir» diyerek başkasıyla ilişkiyi olumsuz bir ilişki olarak koyar. *L'etre et le néant*'da (Varlık ve hiçlik) Sartre şöyle der: «Ben başkasının

egemenliğinden kurtulmaya çalıştığımda başkası da benim egemenliğimden kurtulmaya çalışır; ben başkasını köleleştirmeye yöneldiğinde başkası da beni köleleştirmeye yönelir.» Sartre'a göre «Çatışkı, başkası için varlık'ın kökel anlamıdır». Ben her zaman başkasının bakışı karşısındayımdır, başkasının varlığı böylece beni ele geçirir. «Başkasıyla biroluş gerçekte gerçekleşemez bir şeydir.» Bu birolma tasarısı aşkta da gerçekleşemez, ancak aşkın ülküsü olarak kalır. «Bu anlamda aşk da çatışkıdan başka bir şey değildir.» Başkasının özgürlüğü benim varlığımın temeli de olsa ben her zaman bu özgürlük karşısında tehlikedeyimdir. Sevgili sevilmek ister. «Aşk tam tamına fiziksel bir elde ediş arzusu olsaydı, birçok durumda bu istek karşılanmış olacaktı.» Aşkta biz başkasının özgürlüğünü ele geçirmek isteriz. Böylece sevgili nesneye indirgendiğini, değersizleştirildiğini sezer. Aşk ancak bir tasarımdır, bir girişimdir. «Seven, gerçekte, sevdiğini başkaları arasında bir başka nesne olarak sezer, yani onu dünya düzeyinde algılar, onu aşar ve kullanır. Seven, bakış'dır.» Ben bakışımla başkasının öznelliğini yokederim (6).

SİSYPHOS'UN TAŞI

Aşk bir buluşma, kavuşma, bir yaratı alanı olduğu kadar bir başarısızlık alanı, bir eksik kalma, iletişimsizlik alanıdır. Öznelerarası arı iletişim yoktur, aşkta da yoktur. Beden saydam değildir, bedenin dili de yüzde yüz iletken değildir.İki özne bedenleri aracılığıyla bir ortak alan, bir ortam yaratmaya çalışırlar, bu ortak yerde her özne zorunlu olarak öbürünü aşar. Buluşulamamış noktalar kavuşma noktalarından pek çoktur ve her bütünleşme denemesi bir açmazla sonuçlanacak gibidir. Bu yüzden aşkta Sisyphos'u düşündüren birşeyler vardır: iki özne hep birbirine kavuşacak gibi olur ve kavuşma anı geldiğinde taş Sisyphos'un elinden kaçar, Sisyphos taşı yeniden tepeye çıkarabilmek umuduyla eteklere doğru koşmaya başlar. Ancak zirve umudu her zaman vardır,öte yandan zirve umudu zirve değildir. «İnsan kendini tanımalı, bu tanıma doğruyu bulmaya yaramadığı zaman hiç değilse yaşamımızı düzenlemeye yarayacaktır» diyordu Pascal. Aşka doğru yönelme de insana bir şeyler katabilir, doğrudan doğruya yüce birleşmeyi sözvermese de.

Evet, zirve umudu her zaman vardır ya da en azından zirve gibi bir şeyler her zaman vardır. Bu yüzden «mutlu aşk yoktur» sözü hemen karşıtını düşündürür: mutsuz aşk da yoktur. Her zaman bir açmaz vardır, kavuşmayla bir eksiklik gibi yaşanılan bir şeyler vardır. Cinsel hazzın doruk noktası yüzdeyüz kavuşmayı anlatmaz, tersine cinsel hazzın doruk noktası bir kopma duygusunu da getirebilir. Aşklar kadar aşk ölüleri vardır. Aşkın olanaksızlığını anlatan romanlardan birinde şu satırları okuruz: «Lol artık bu aşkı düşünmüyor. Hiç düşünmüyor. Bu aşk ölü aşk kokusu verecek kadar öldü» (7). Marguerite Duras'nın bu eşsiz romanında, *Le ravissement de Lol. V. Stein*'da (Lol. V. Stein'ın sevinci) aşk bir açmaz olarak konulur, aşkta belki de her şey örtülüdür: «Bir duvarın uzunluğu gibiyiz, gizliyiz» aşkta (8). Romanın kahramanlarından biri şöyle der: «Artık onu sevmediğimi söylediğimde, aşkın yokluğu konusunda nerelere kadar gidilebileceğini düşünemezsiniz demek istiyorum» (9).

SÖZÜN YETERSİZLİĞİ

Duras'nın *Moderato cantabile*'si (10) tepeden tırnağa olanaksız bir aşkı ya da aşkın olanaksızlığını anlatır gibidir. *Moderato cantabile,* deyim yerindeyse, bir sıradanlığın romanıdır. Gaeton Picon'un dediği gibi, «*Moderato cantabile*'de olup bitenlerin anlatılması bir yana, belki oup biten bir şeyler de yoktur» (11). Bir kadın ve bir erkek, zaman zaman bir barda buluşup ya da hatta raslaşıp birlikte şarap içerler. Hep bir sıkıntılı hava vardır, hep bir boğuntu yaşanılır gibidir. Tanık oldukları bir cinayetin nedenlerini kopuk ve anlamsız cümlelerle tartışırlar. Uzayan bir bekleyiştir buluşmaları, boğuntulu bir uzayıştır: hep bir şeyler olacak gibidir ve hiçbir şey olmaz, ama boğuntu sürer. Boğuntu aşkın olanaksızlığını duyurur uzun uzun. Bir Madam Bovary takılmışlığına benzer bir şeyleri duyurur. Herkes kendisi olarak kalır ve kimse kendisi olmaktan çıkamaz. Öznellikler birbirine kavuşamaz, duygular birbirinde erimez. Ne Anne Desbardes ne Chauvin olanaksızı aşmayı, olanaksızı olanaklı kılmak için bir çaba göstermeyi düşünürler. Her şey bir boğuntuda kendiliğinden yaşanır. Söz yaşanılanı karşılamaz, hatta onun üzerine bir örtü örter, ona kabuk bağlatır. Dudaklar kendiliğinden birbirine kavuştuğunda aşkın da sonu gelmiş olur. Aşk buna göre bir mutsuzluk alanı olmaktan önce olanaksızın alanıdır. İki kişinin yanyana gelişi hep bir açmazla son bulacaktır.

AŞKTA KESİNLİK YOKTUR

Yeni de özgün de olmayan bu bakış her şeye karşın aşkın varlığını yadsıyan bir bakış değildir. Aşkın olanaksızlığı onun varlığıyla çelişmez sözü bir çelişki gibi görünebilir. Aşk vardır ve yoktur, Herakleitos'un tanıtladığı akış gibi kendini bir varlık ve bir yokluk olarak duyurur. Aşk varsa da bir güven, bir güvence alanı değildir. Ancak aptallar aşkta ömür boyu güvence arayabilirler, ancak aptallar ömür boyu aynı yoğunlukta sevilebileceklerine inanabilirler. Bunu umabilenler aşktan hiç pay almamış zavallılardır. Aşkta hiçbir kesinlik yoktur, onda önceden belli hiçbir şey olamaz. Dudakların buluşması kesin bir sonun başlangıcı olabilir. Ömür boyu

tek bir sevgilinin her şeyi olmak duygusu ya da düşüncesi duyguculukta çok geçerli bir imge olsa da gerçeklikte geçersizdir. Aşkı doğru anlamamak ya da onu başka şeylerle karıştırmaktır bu. Aşk beğenmek değildir, hoşlanmak hiç değildir, en genel ölçülerde sevmek de değildir. Birbirini çok seven karıkocalar genellikle bir birlerine aşık olduklarına inanırlar. Karşı cins karşısında duyduğumuz her olumlu duygu aşk değildir.

KOŞULLU AŞK OLMAZ

Aşk bir çatışkılar alanı olmakla kalıcı uyumları kökten yadsır. Bir yarargözetmezlik alanı olmakla da tüm yararcı eğilimlerin ve bağlantıların dışındadır, hatta bir takım güzelliklere ilgisizdir. Çok zaman aşıklar birbirlerine yakışırlıklarıyla değil de birbirlerine uyumsuzluklarıyla dikkati çekerler. Bununla birlikte aşk bir uyum alanıdır ve kendine özgü özellikleri taşır. Aşk sanata benzer, önkoşulsuzdur, nesnesine önkoşulsuz yönelir. Aşkta hesap listesi, iyi yanlar ve kötü yanlar listesi yoktur. Bu yüzüyle aşk başlıbaşına özgül bir yapı ortaya koyar ve bir bakıma toplumdışı görünür. Bu yüzden aşk üçüncü kişilere kendiliğinden kapalıdır. Aşk kendi dışında pekaz değer tanır ve hiç engel tanımaz. Onun değerleri de engelleri de kendi içindedir. Dış engellere saygı duymaya ya da onlara yenik düşmeye başlayan aşk, aşk olmaktan çıkar. Koşullu aşk olmaz. Koşullu aşk, koşullu demokrasiye benzer. Boy, huy, yaş uygunluğu, toplumsal düzey uygunluğu, ahlak yasalarına uyarlılık, haminnenin beğenilerine uyarlılık aradığımızda aşk biter. Kadının boyu erkeğinkinden uzun olmamalıdır, iki kişi arasında anlayış ayrılığı büyük olmamalıdır, biri öbürünün bir şeyi olmamalıdır... Bu gibi yargılar aşkta hiçbir anlama gelmez. Bu yüzden aşk, kaba bir bakışla baktığımızda, toplum düzeyinde bir tehlike olarak görünebilir. Onun panzehiri toplumsal önyargılardır ya da ahlak değerleridir, nelerin yapılıp nelerin yapılamayacağını bildiren kurallardır. Aşkın saati ya da zamanı olmadığı gibi kuralları da yoktur. Aşkın özellikleri vardır, bu özellikler cinsellikle belirlenmiştir. Zeminde her zaman güçlü bir cinsellik etkeni yer alır. Cinsellik aşkın temelindeki koruyucu nedendir. Cinsel olmayan aşk yoktur, aşksız cinsellik her zaman sözkonusu olabilirse de.

SÖZ YANILTICI OLABİLİR

Aşkın saati çalar ve gözlerin bir ya da iki saniye birbirine kenetlenmesi aşkı başlatır. Aşkta hiçbir organ gözler kadar belirleyici değildir, bu yüzden aşkın yükünü gözler çeker demek hiç de yanlış olmaz. İç dünyamızın anlamları gözlerimizden dışa taşar ve her yana iletilir. Yalnızca gözlerle anlaşmak olasıdır. Bakış hiçbir zaman yalın ya da yalıtık değildir, bir davranış olarak bedenin öbür davranışlarıyla birleşir ya da bütünleşir. Bununla birlikte o her zaman merkezdir, ağırlık noktasıdır, anlamın yoğunlaştığı yerdir. Bir duruşla bir bakış yanyana geldiğinde son sözü bakış söyler. Anlaşmak için konuşmaya gerek yoktur, üstelik söz yanıltıcı olabilir. Aşk bir kültür alanıdır ve kültür değerleri gündelik dilde dışlaşmaz, bir duruşta, bir bakışta, özel bir anlatımda, şiirde, müzikte dışlaşır. Gözlerin dili müziğin dili gibidir, yalın ve apayrıdır, gündelik dile uymaz, söze vurulduğunda ondan çok az şey kalır, söz özel olarak böylesi bir anlatım için düzenlenmiş değilse. «Seni seviyorum» sözü hiç kullanılmasa daha iyi olur diyebileceğimiz kaba bir simgedir. Aşk duygusu bu yüzden en kolay dille değil bakışla ve duruşla anlatılır. Bakış her zaman belirleyicidir, duruş bir yardımcı öge olarak kalır. Gerçekte gözlerin söylediğine eklenilecek hiçbir şey yoktur.

EROS'LA AGAPE

En küçük bir aşk duygusu belirdiğinde Eros hemen araya girer ve davranışları yönlendirmeye koyulur. O zaman Agape hemen kendi ağırlığını koyar ve aşkın sertliğini yumuşatmaya, yıkıcılığını dindirmeye girişir. Eros doğrudan doğruya cinselliktir, cinselliğin doğallığıdır. Uyanık ve etkin oluşuyla dikkati çeker. Uykuda olduğu zamanlar vardır, gene de beklemeyi beceremeyecek kadar acelecidir. Agape sevecenliktir, geniş çerçevelidir, dünü özleyebilir ve bir şeyleri yarına bırakabilir. Eros bunu yapamaz, Eros şimdi'dir. Eros yalnızca yıkıcı mıdır? Yıkıcı olduğu kadar da kurucudur. O her aşk girişiminde doğallığı üstlenir. O doğal yapısı içinde şimdi ve burada olanı özler. Eros'un geleceği tasarlayışı ve geçmişi özleyişi de şimdi içindir. Eros saldırganlıktır, Agape okşayıştır. Eros yara açar, Agape yara sarar. Eros dayanıklı, Agape kırılgandır. Eros sanki çokça erkeksi, Agape sanki biraz kadınsıdır. Agape, Eros'u bir sır gibi sarar ya da gizler. Çömleğin üstündeki sır, pişmiş toprak görünümünü unutturur. Ama çömlek gene de pişmiş topraktandır.

Eros'la Agape, Zerdüşt dininin tanrıları Ahuramazda ve Angramanyu gibi birlikte egemendirler, ama her zaman biri öbürüne baskındır. Ahuramazda daha egemen olduğunda barış, bolluk, doğumlar ve benzeri olaylar öne geçer; Angramanyu daha egemen olduğunda savaş, kıtlık, ölümler ve benzeri olaylar baskındır. Bunun gibi, Eros daha egemen olduğunda aşk yırtıcıdır, yıkıcıdır, sarsıcıdır, acımasızdır. Agape daha egemen olduğunda sevecenlik belirleyici olur. Ne yalnız Eros'un ne yalnız Agape'nin egemenliğine aşk denilebilir: her zaman biri öbüründen daha egemen olmak koşuluyla ikisi de egemendir. Paul Ricoeur, andığımız makalesinde, Eros ve Agape dengesine karşı çıkar ve Agape'yi savunur. Bu istenir bir şey olsa da olacak şey değildir. Agape'nin tam egemen olduğu ya da büyük ölçüde egemen ol-

duğu yerde aşk barınamaz, ancak aşk gibi görünen birliktelikler olabilir. Aşkın yüksek biçimleri aldatıcı tasarımlardan başka bir şey değildir. Öte yandan Pierre Burney, ***Aşk*** adlı kitabında (12) kurumlarla ve ahlakla ilgili engellemelerin Eros'u zenginleştirdiğini söyler; bu engellemeler olmadığı zaman Eros aşırı gelişecek, sadizme kadar varan sapıklıklara yol açabilecektir.

Aşkın diyalektiğini kuran bu iki karşıt öge en eski zamanlardan beri konu edilmiştir. Platon'un *Symposion* (Şölen) diyaloğunda Sokrates, Diotime'nin ağzından, Aşk'ın doğuşunu anlatır (13). Afrodite'nin doğduğu gün tanrılar şölen vermişler. Çağrılılar arasında Poros (Çare) da varmış. Yemekten sonra dilenci kılığında Penia (Yoksulluk) çıkagelmiş, kapıda dikilip durmuş. Nektardan sarhoş olan Poros, Zeus'un bahçesine girmiş, orada sızıp kalmış. Penia, Poros'dan bir çocuğu olsun istemiş. Poros'un yanına uzanmış. Böylece Aşk'a gebe kalmış. Aşk, demek ki, Çare'yle Yoksulluk'un çocuğudur. Aşk yoksuldur, kabadır, pistir, yalınayak gezer, yeri yurdu yoktur, şurada burada yatar. Bu yanıyla anasının çocuğudur. Aşk, babasından da bir şeyler taşır: güzelin ve iyinin peşindedir, yiğittir, serüvencidir, attığını vurur, durmadan hile düşünür, kafası çalışır, bütün ömrünü felsefe yapmakla geçirir. Aşk ne ölümlü ne ölümsüzdür: bakarsınız başarır, o zaman yaşamaktadır; bakarsınız başarısız olur, o zaman ölür. Platon böylece bilginin temeline aşkı yerleştirir. Denilebilir ki Platon'un diyalektiği tepeden tırnağa aşkın diyalektiğidir, bedenselin düzeyinden başlayarak en yüce olana doğru gelişir.

Eros ve Agape öznellikte, ruhsallığın orta yerinde çatışırlar ve bütünleşirler. Ancak bu çatışma ve bütünleşme bedenin katılımını gerektirir. Eros'la Agape'nin çatışkısı başladığında beden doğrudan doğruya işe girer. Ruh ve beden bütünlüğü gereklidir: bedensele açılmayan aşk duygusu eksiklidir ya da sakattır, ruha ve bedene acı verir. Aşkın temelinde cinsellik vardır ve cinsellik bedensel etkinliği gerekli kılar. Ruhbilimciler ve ruhayrıştırmacıları cinsellikte özel olarak duyarlı bölgelerden sözederler. Aşkta bütün beden duyarlıdır, bedenin tüm bölgeleri ya da parçaları aynı ölçüde duyarlıdır. Salt cinsellik daha uygun bölgeleri öngörür, aşkta böyle bir parçalanmışlık sözkonusu olamaz. Aşkta ruh ve beden tüm varlığıyla kendini koyar. Cinsellikte sınırlar vardır, aşkta sınırlardan sözedemeyiz. Aşkta ayıbın ve yasakların olmaması doğaldır. Beden aşkta her şeyiyle etkindir: sıcaklık, soğukluk, iyi ve kötü bütün kokular, bütün kıvrımlar, düzlükler, dirilikler, pörsüklükler birer etkendir.. Tüm bedensellik ve tüm ruhsallık oradadır ve cinsellik aşka baskın değilse ya da tapıncakçı bir takım takılmalar ya da bedende herhangi bir bölgenin özellikle değerli görülmesi gibi hastalıklı durumlar yoksa ruhsal ve bedensel yapı her şeyiyle aynı değerdedir. Eller, ayaklar, dudaklar, gülüş, titreyiş, bakış, her şey aynı değerdedir.

HERKES AŞIK OLAMAZ

Aşk duygusu bir seçme, bir seçerek yüceltme duygusudur. Aşka yatkın adamın gözünde cinselliğin alanı hiç de biryapılı değildir. Aşka yönelen kişi ayıklamalar yaparak kendine en uygun kişiyi ya da öyle sandığı kişiyi seçer. Aşka düşen kişi hiçbir zaman bir Don Juan değildir, Don Juan aşk nedir bilmez. Gregorio Maranon, Don Juan'la ilgili eşsiz incelemesinde (14) Don Juan'ın kadına takıntılı olduğunu, hiçbir kadında karar kılmadan bir kadından öbürüne koşup durduğunu anlatır. Don Juan'ın bir kadından öbürüne gidişi hiç bir kadından hoşnut olamayışından değil, her kadından hoşnut olabilmesindendir. «Yetkin adam kesinlikle tekeşlidir ya da genellikle birbirine benzeyen sınırlı bir kadınlar topluluğuna yönelmeyi yeğler.(..) Don Juan, tersine, sevme yeteneğine sahip değildir, hatta geçici de olsa bir kadın tipini sevmeye yetenekli değildir. O cins olarak kadını arar. Kadın onun için cinse ulaşma aracıdır.» Tirso de Molina'nın Don Juan'ı Isabela'nın evine girer, karanlıkta bir erkeğin kendisine doğru geldiğini sezen Isabela «Kim o?» diye seslendiğinde Don Juan «Kim mi? Adsız bir erkek» diye karşılık verir. Tennessee Williams'ın Blanche'ı aynı özelliği kadın açısından duyurur gibidir. Bir türlü aradığını bulamamış olan, ne aradığını da bilmeyen, arayışını yaşamın ve ölümün çarpıcı imgeleriyle örülmüş düşlere bağlayan Blanche'da Don Juan'dan bir şeyler var gibidir. Uzak sesleri dinlerken şöyle söylenir Blanche: «Denizin kokusunu duyuyorum. Ancak deniz kıyısında yaşamaya gidebilirim... Ne zaman öleceksem, denizde öleceğim... Nasıl öleceğimi biliyorsunuz, çünkü iyi yıkanmamış üzüm yemiş olacağım. Gemi doktorunun elini tutacağım, küçük bıyıklı genç doktorun, iri bir gümüş saati olan doktorun. Zavallı kadın, diyecekler. Kinin hiçbir şey yapmadı. İyi yıkanmamış üzüm onun ruhunu göklere ulaştırdı, diyecekler. Açık denizde bedenimi beyaz bir örtüye saracaklar ve beni gün batarken suya bırakacaklar... güzel bir yaz akşamı... mavi okyanusta... ilk sevgilimin mavi gözleri gibi mavi okyanusta...»

Elbet Don Juan'ın dümdüz gidişi Blanche'ın isterik ruhsal taşmalara yatkın yaşamının dalgalı akışından değişiktir. Zaten, demiştik ya, hiçbir aşk birbirine benzemez, Don Juan'larınki aşk sayılmasa bile, onların aşk gibi görünen yönelimleri bile birbirine benzemez. Don Juan da, Blanche da hastalıklı örneklerdir. Bütün bu hastalıklı örneklerin dışında aşk bir sağlıklı insan ilişkisi alanıdır. Herkese verilmemiştir demeyelim, herkes onun alıcısı değildir. Aşk kolaylıklarla bir arada yürümez, yürek ve kafa ister. Ancak yetkin düzeyde insan ola-

bilme koşullarına ulaşmış insanlar, yani başkalarının aklıyla düşünme alışkanlığında yitip gitmemiş insanlar aşık olabilirler. Dünyanın en güzel duygusunu yaşayabilmek bir bakıma insanüstü bir yetkinliği ve çabayı olmasa da üst düzeyde bir insani etkinliği ve çabayı gerektirir. Yalancılar, kolaycılar, çıkarcılar aşkı yaşayamazlar, yaşadıklarını sansalar da. Aşk basit bir serüven değil, bütün biçimlerinde en üst düzeyde bir varoluş deneyidir.

Kaynaklar

1. C. Jamont, *Sexualité* l'de *La vérité commence a deux,* Marabout, Verviers 1964, s.7.
2. P. Ricoeur, *Esprit'*de *La merveille, l'errence, l'enigme,* sayı: 11/kasım 1960. Paris, s.1674.
3. Aynı, s. 1672.
4. M.Merleau-Ponty, *Phénoménologie de la perception,* Gallimard, Paris 1945, s. 194-195.
5. Aynı, s. 399-419.
6. J. -P. Sartre, *L'être et le néant,* Gallimard, Paris 1943, s. 428-447.
7. M. Duras, *Le ravissement de Lol. V. Stein,* Gallimard, Paris 1964, s.57.
8. Aynı, s.158.
9. Aynı, s.159.
10. M.Duras, *Moderato cantabile,* Ed. du Minuit, Paris 1958.
11. G. Picon, *Mercure de France'*da, haziran 1958.
12. P. Burney, *Aşk,* çev: Afşar Timuçin, Gelişim yay., İstanbul 1976, s.31-35.
13. Bk. Afşar Timuçin, *Gerçekçi düşüncenin kaynakları,* de yayınları, İstanbul 1984, s.233-234.
14. G. Maranon, *Don Juan et donjuanisme,* Gallimard, Paris 1958, s. 21-22.
15. T. Williams, *Un tramway nommé désir,* R. Laffont, Paris 1958, s.21.

AŞK ÜZERİNE ÖZDEYİŞLER

Aşk, yaşamanın tam şeklidir. **Ahmet Hamdi Tanpınar**
Aşk ve kahramanlık iki kardeştir. **Ahmet Hâşim**
Aşkın bulunduğu yerde hiç bir şey can sıkıcı değildir. **Adam Smith**
Gerçeklerin en gerçeği aşktır. **Bailey**
Bu dünyayı döndüren kuvvetin aşk olduğuna inanıyorum. **Brigitte Bardot**
Hepimiz aşk için doğduk. Varlığın prensibi ve tek amacı aşktır. **Benjamin Disraelli**
Aşk tepeye benzer, manzarası iyidir ama tarmanması olmasa. **Cenap Şehabettin**
Aşk, herkesi eşit kılar. **Cervantes**
Her şey aşka boyun eğer. **Çehov**
Aşk, ıstıraptır. **Claudia Cardinale**
Kadınlarda merhamet aşkı doğurur, erkeklerde aşk merhameti. **Churton Collins**
Aşk hakkında herşey doğru, herşey yanlıştır, hakkında söylenecek hiç bir şeyin saçma olamayacağı biricik şey aşktır. **Chamfort**
Aşkın ne yasası, ne de sınırı vardır. **Ch. Lehmann**
İnsan kalbindeki gerçek aşk, dört nal giden bir attır, ne dizgin anlar, ne ses dinler. **Konfüçyüs**
Güzel hayat, ancak aşk ile sağlanır. **Eflâtun**
Saygı olmayan yerde, aşk da olmaz. **Emile Zola**
Aşk imiş her ne var ise âlemde. **Fuzuli**
Seviniz. İnsan hayatında bundan güzel şey yoktur. Aşk, sürekli bir mutluluktur. **George Sand**
Erkeğin yaradılışında sevmek yoktu. Ona aşkı öğreten kadındır. **Geraldy**
Aşk, eski bir masaldır ama her zaman yepyenidir. **Heinrich Heine**
Yalnız aşkta, barış ve savaş yanyanadır. **Horatius**
Aşk, bir erkeğin baktığı yıldız, evlilik ise içine düştüğü çukurdur. **H. L. Mencken**
Hayatın en büyük mutluluğunu yalnız aşkta buluyorum. **J. J. Rousseau**
Benim dinim aşktır. **John Keats**
İnsanı genç ve güzel tutan aşktır.**Jane Fonda**
Aşk, akıllıyı aptal, aptalı akıllı eder. **Knut Hamsun.**
Birçok kişi, aşktan söz edildiğini işitmişlerdir, ama onun ne olduğunu hiç bilmeyeceklerdir. **La Rochefoucauld**
Aşk adamı için başköşe, sevgilisinin kucağıdır. **Mevlâna**
Aşk, kadın için bütün bir şiir, erkek için de bir tek mısradır **Madame de Stael**
Aşk, bir kadının erdemidir. **Madame Duderant**
Hiç kimse, uzun süre evli kalmadıkça gerçek aşkın ne olduğunu anlayamaz. **Mark Twain**
Aşkta erkeğin zaferi kaçmaktır. **Napoléon**

PAZAR RESİMLERİ

Şimdi kuşlar gelecek
Kan kokulu beyaz üstüne
Ağıtlar aldı yürüdü
Sevimsiz mi olmuş ekmekler
Söyleyin intihar mı yine kuşlar

Bugün çıkmayacağım güneşe
Hücremde bir demet hercai menekşe
Hüznü sevgilerin
Dışarda kar
Bir de bahar otları
Pazar resimlerinde

Büyür çelişkisi kirli görüntülerin
Yeşil tuvaller üzerinde
Gökleri bildiğimiz turuncu
Gecesinde ne pembelik
Ne tanıdık bir lacivert
Hey dağlardan boşalan su
Karanlığın içinde yitirmiş şarkısını
Daha nice mezar taşları
– Nasıl olur da kurtulur
Kocaman bir papatya yakasında
Belki karanfiller gönderir
Bir aşağı bir yukarı hücresinde
Göğsünden göklenip çakılsa yere
Vurulsa da paçalı güvercinim

Artık siyah bandını çekiyorum
Ayrılığın o bitmez yankısına
Yoksa dünya dönüyor mu diyorsun
Newton çarkı elinde
Beyazı mı arıyorsun
Pazar resimlerinde

Nereye gitti ressamlar
Bu kadar çok işi varken fırçaların
Aç yüzlü çocukların resimleri çizilecek
Hiroşimaların bunalım karanlığına
Hepsi birden sığar mı sanıyorsun
Bu küçücük ak kağıt üstüne

Siyah bir gökyüzü kalmadı rengimiz
Çok uzaklardan gelse de bu sesler
Kaç oktav şunun şurasında
Mimozalar da işlese Picasso dudaklarına
Gideremez acısını
Kulağını keser gibi her sabah Van Gogh'um
Deyin ne renk olsun
Gelecek pazar resimlerinde

Hangi rengi seviyorsan onu boya
Büyük meydanları kuşan
Çocukları öp aydınlıklarda
Sulara bereket çiz
Yaz uzun ömür insana
Nerede kalmıştık sevgilim
Aynı resmi sen de boya
Pazar resimlerinde

ALİ ERSİN GÜNÇE

MATBAAMIZ VE EDEBİYATIMIZ

ARSLAN KAYNARDAĞ

Osmanlıların Avrupa'da ilerleyen bilim, teknik ve yeni buluşlarla ilgilenmesi 18. yüzyılın başlarına rastlar. Türk aydınları bundan sonra, bilim ve tekniğin önemini her yıl biraz daha iyi anlamışlar, yenilikleri ülkeye getirmek için çalışmışlardı. Bilim ve teknik, gizli ya da açık bir özlem olmuştu onlar için.

Bu ilgi yazılara ve şiirlere de yansımaya başlamıştı. 1838'de doğan Sadullah Paşa'nın *Ondokuzuncu Asır* başlıklı şiiri bu bakımdan çok ilgi çekicidir.

Şiirde «Teknik buluşlarla öğünmesi gereken Ondokuzuncu yüzyıl'da zaman ve mekân boyutlarının kısaldığı» belirtildikten sonra.

Zihinleri aydınlattı bilimlerin yayılması

Eksikleri tamam eyledi basılan eserler

Zaman ilerleme zamanı şimdi, dünya bilim dünyası

Toplumlar varlıklarını bilgisizlikle sürdüremez (1)

denilmektedir. Şiir uzun; tamamını buraya alamıyorum. Merak edenler bulur, okurlar.

Yukardaki kısa örnekte görüldüğü gibi, Sadullah Paşa'nın sözlerinde bilime ve tekniğe karşı büyük hayranlık göze çarpmaktadır. Paşa elçilik yapmış, Batı'yı yakından görmüştü.

Ondokuzuncu yüzyıl Avrupa'sında gelişen olguculuğun (pozitivizmin) ve maddeciliğin, aydınlarımızı bu arada şairlerimizi de etkilediği anlaşılmaktadır. Örneğin Tevfik Fikret'in, hatta Mehmet Akif'in şiirlerini incelediğimizde bu bakımdan çok ilgi çekici sonuçlar elde ederiz.

Bilgi ve tekniğe ilgi ve özlem edebiyatımıza nasıl yansıdı? Bu sorunun yanıtı iyi bir araştırma konusu olabilir. Konu geniş kapsamlıdır, isteyen uzun bir çalışma yapabilir.

Ben bu yazıda yalnız, matbaa ve matbaacı ilgisi üzerinde kısaca durmak istiyorum.

Bilindiği gibi bizde ilk matbaa 1729 yılında kurulup çalışmaya başladı. Bu işi üstlenen ve şaşılacak kadar güzel kitaplar basan İbrahim Müteferika'dır.

Elimizde İbrahim Müteferrika için yazılmış eski bir şiir bulunuyor. Onun öldüğü yılda, yani 1745'te yazılmış. Divan şairlerimizden Nevres yazmış bu şiiri; son dizesinde bir de tarih düşürmüş. Şiirin kimi dizelerini aktarıyorum:

Basmacı Hacı İbrahim Efendi, ki onun

Bir eşi daha ayak basmamıştı dünyaya

Yüzü aşkındı matbaada bastığı kitaplar

Tanrı'nın lütfu onun yüzünü gece gündüz ak eylesin (2)

Tarih düşürülen son dize ise şöyledir; olduğu gibi alıyorum:

Bastı İbrahim Efendi sahn-ı firdevse kadem

Yani, İbrahim Efendi «Cennete ayak bastı», cennetlik oldu.

Nevres, Müteferrika'nın yayınladığı kitaplar için «yüzü aşkın» diyor. Oysa onyedi tanedir. Belli ki, şair sayıyı iyice abartmış.

Nevres'ten sonra şiirimizde, matbaaya, matbaacılığa yer veren şair kimdi? Kesin bir şey söyleyemeyeceğim. Bildiğim kadarıyla Mehmet Emin Yurdakul'un, Dünya'da matbaacılığın büyük bulucusu Gütenberg için yazdığı bir şiir vardır. Bu şiir bizim ilk matbaacımız İbrahim Müteferrika'nın adına sunulmuştur. İşte o şiirin kimi dizeleri:

...Sen dualar, resimler basmak için çalıştın,

Üstünde eski işçi gömleğinle aç yattın çok geceler,

Düşkün bir dilenci gibi uzattın soylu ellerini,

Sonra o geniş alnını birden gu-

rur ile kaldırdın,

Mıknatıslı dehana bir çöp gibi teslim oldu

bulduğun makine. ([3])

Yukarda verdiğim örnekler Cumhuriyet öncesinde yazılmış. Şairlerimiz Cumhuriyet'ten sonra da matbaaya ilgi duymayı sürdürdüler.

Nazım Hikmet'in şiirinde, ünlü matbaa makinası «rotatif»'in birkaç kez geçtiğini biliyoruz.

Daha sonra, matbaa konusunu şiirine rahat biçimde yerleştiren şair olarak Enver Gökçe'yi anımsıyorum. O, *Mürettip Hasan* şiirinde şöyle demektedir:

Parmakların yazı dizer,
Yorulur.
Kurşun kasalara dökülür derdin.

Mürettip Hasan deyip de geçme
Ben adamın anasını bellerim,
Punto hesabı,
Kadrat hesabı.

Şiirimizdeki matbaa ve matbaacılık konusu için şimdilik bu kadar.

Öykü ve romanımıza bu konu nasıl girmiş, bir de ona bakalım:

Aklıma hemen Halit Ziya Uşaklıgil'in *Mai ve Siyah* romanı geliyor. Burada olayın geçtiği yer çoğu zaman matbaadır. Onun sayfalarında eski Bâbıâli yokuşu'nu Cağaloğlu'nu buluruz.

Sonra Ahmet Rasim var. Bana öyle geliyor ki, yazılarında onun kadar matbaa konusuna yer veren yazar yoktur. Bizde yoktur, dünyada da yoktur. Kendisini her zaman büyük saygı ile andığım bu büyük yazar, matbaayı, matbaacıyı çok sevmiştir. Türk basın, yayın ve matbaacılık tarihini yazacak kimsenin başlıca kaynağı Ahmet Rasim olacaktır.

Yeni zamanlara geliyoruz: Orhan Kemal çocukluğunda matbaada çalıştığını anılarında anlatır. Keza, Muzaffer Buyrukçu bir matbaa çocuğudur. Haldun Taner'in aile büyüklerinden biri matbaacıdır. Taner bunu, konuşmalarında, yazılarında mutluluk duyduğu bir şey olarak nitelendirmiş, çocukluğunda dizgi ve baskı makinaları arasında geçirdiği saatleri dile getirmiştir.

Haldun Taner, İbrahim Müteferrika'nın yaşamını oyunlaştırmaya da düşünmekteydi.

Gerçekten de, ilk matbaacımızın destansı yaşamı oyunlaştırılmaya değer.

Nitekim Haldun Taner gibi Müteferrika hayranı olan Prof. Dr. Jale Baysal'ın böyle bir oyun yazdığını biliyorum. Kütüphanecilik uzmanı olan profesörün *Cennetlik İbrahim Efendi* adındaki bu yapıtı sahneye konursa güzel bir oyun seyredeceğimizi söyleyebilirim ([4]).

Matbaa işçiliğinden gelen öykücülerimize, romancılarımıza şu adları da katabiliriz:

Bekir Yıldız, Hakkı Özkan, Lütfü Kaleli, hatta Rıfat Ilgaz...

Hakkı Özkan'ın *Grevden Sonra* adındaki romanında «matbaa» önemli yer tutar.

Öteki yazarlarda «matbaa» var mı? Ne ölçüde var? Okuduğum öykü ve romanlarda anımsadığım kadarıyla böyle bir şey yok, okumadıklarımda var mı, bilmiyorum.

Sonuç olarak şöyle söyleyebilirim:

Matbaa ve matbaacılık her bakımdan sevilecek bir konudur. Gönlüm yazarlarımızın, sanatçılarımızın bu konuya daha çok ilgi duymalarını istiyor.

* * *

(1) Yukardaki dizeler günümüz Türkçe'sine özgür biçimde çevrilerek aktarılmıştır.

(2) Günümüz Türkçe'sine özgürce çevrilerek aktarılmıştır.

(3) Yurdakul'un *Gutenberg* başlıklı şiiri 1914'te yayınlanan *Türk Sazı* adındaki kitabındadır.

(4) Daktilo edilmiş olarak gördüğüm bu oyun basılmadı.

EDEBİYATTA SEÇKİ

(Derleme Ürünler Dizisi)

Yöneten: Aydın ÖZTÜRK

Önümüzdeki günlerde 4. sayısı çıkıyor. Şiir, öykü, denemelerinizi bekliyoruz.

Adres : Edebiyatta seçki
Namık Kemal Cad. Göktaş İşhanı No: 101/102
Aksaray / İSTANBUL

Bir Dilcinin Günlüğü
İLKOKUL MU, İLK OKUL MU?...

YUSUF ÇOTUKSÖKEN

Yeni öğretim yılıyla birlikte yazım sorunları yeniden gündeme geldi. Yeni Türk Kurumu'nun *İmlâ Kılavuzu* (2. baskı 1988) ile yaratılan kargaşaya, basında çıkan pekçok uyarı, eleştiri yazısına karşın Milli Eğitim Bakanlığı, ne yazık ki resmilik kazandırmaktan başka bir şey yapmadı. Kimi dilcilerin yanı sıra ben de kılavuzun yarattığı sorunlar üzerine 10 kadar yazı yazdım. Sonuç: Yanlışlar, tutarsızlıklar resmileştiriliyor.

İlkokullar için hazırlanmış olan yeni Türkçe kitaplarını inceleme fırsatını buldum. Burada onları biçim ve içerik yönünden eleştirecek değilim; çünkü kapağındaki yazıya takıldım: *İlk okul*. "İlkokul" sözcüğünün ayrı yazılmasının yaratacağı sorunlara kısaca değinmiştim, geçen yıl yayımlanan yazımda ("Her Zaman Gündemdeki Konu: Yazım Kılavuzları" *Hürriyet Gösteri,* Kasım 1989, sayı: 108, sayfa: 36-38).

Tempo dergisindeki "Kılavuzu TDK Olanın..." (10-16 Eylül 1989, sayı: 37, yıl: 2, sayfa: 28-29) başlıklı yazıda ise Milli Eğitim Bakanı Sayın Avni Akyol ile de konuşulmuş, Bakan "kitapların basılmasında kendi sorumluluğu olmadığını, hazırlıkların Hasan Celal Güzel döneminde yapıldığını", "hatanın Türk Dil Kurumu'ndan kaynaklandığını" söylemiş, sonra da şunları eklemişti: "Dille bu kadar oynanılmaz. Türkçe'de kelimeler artık yerleşmişse onları olduğu gibi kabul etmek gerekir. Birliği sağlamak uğruna dili anlaşılmaz hale getirmenin anlamsızlığını bir türlü anlamıyorum. Bize de şikâyetler geldi. Konunun uzmanları ve bilim adamlarıyla görüşeceğim ve bir çözüme gideceğim. Sonuç almadan da bu şekliyle kitapları bastırmam."

Bu yıl basılan ders kitaplarındaki kimi yazılışlara bakılırsa sayın Bakanın uzmanlar ve bilim adamlarıyla görüştüğü, yeni Türk Dil Kurumu'nun *İmlâ Kılavuzu*'nun en doğru ve en bilimsel kılavuz olduğu konusunda ikna edildiği ileri sürülebilir. Bir başka varsayımda da bulunabiliriz: Sayın Bakanın bu olup bitenlerden hiçbir haberi yoktur. Ders kitaplarını hazırlayan kurul, yazım konusunda bir devlet kurumu olan yeni Türk Dil Kurumu'nun *İmlâ Kılavuzu*'na uymayı ilke edinmiş ve uygulamıştır. Nitekim *Tebliğler Dergisi*'nde (16 Ekim 1989 tarih ve 2297 sayılı) Talim ve Terbiye Kurulu Başkan Vekili Doç. Dr. Nihat Bilgen'in imzasıyla yayımlanan yazıda "Okumaya Başlıyorum" adlı kitapta "baskı sırasında gözden kaçan ve dizgiden kaynaklanan bazı hatalar"ın düzeltilmesi istenmekteydi: buzdolabı/buz dolabı, atasözü/ata sözü, ilkbahar/ilk bahar... olarak ayrı yazılmalıymış. Öyle anlaşılıyor ki bunca iş arasında Sayın Bakanın yazımla uğraşacak pek vakti olmadı. Biz Sayın Bakana bir anımsatmada bulunalım dedik.

İlkokul sözcüğünün ayrı yazılmasının mantığını anlamak mümkün değil. Bir kez, kimi dilcilerin Türkçe'nin bileşik sözcük yapısına elverişli bir dil olmadığı savı gerçeği yansıtmıyor. Ta Göktürk yazıtlarından beri bileşik sözcüklere, bitişik yazılan bileşik sözcüklere raslamaktayız.

İlkokul sözcüğünden önce *ilkmektep* sözü kullanılıyordu; benim saptamalarıma göre de 1930'dan başlayarak çokluk bitişik yazıldı. Maarif Vekâleti yayınlarında da bitişik ya-

zılmaktaydı. Bir örnek: *İlkmektep Müfredat Programı*, Türkiye Cümhuriyeti Maarif Vekâleti, Devlet Matbaası İstanbul 1930. (Daha pekçok böyle örnek gösterebilirim.) Yazılı kaynaklarda *okul* sözcüğünü 1930'dan sonra görüyoruz *(Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu,* TDK, İstanbul 1935, s. 217); *ilkokul* sözcüğünün bitişik yazılmış biçimine de 1936'da tanık oluyoruz: *İlkokul Birinci Sınıf Okuma Kitabı İçin Şartname* (Devlet Basımevi, İstanbul 1936). Türk Dil Kurumu'nca yayımlanan *Türkçe Sözlük*'ün bütün baskılarında (1. baskı 1945, 7. baskı 1983) bitişik yazılmıştır. *İlkokul* sözcüğü kendi bağlamında da tek örnek değildir. Yazı devriminden sonra yayımlanan sözlüklerde bulunan *ilkbahar* (Ali Seydi, *Resimli Yeni Türkçe Lûgat,* İstanbul 1929, s. 496; İbrahim Alaettin Başkanlığında, *Yeni Türk Lûgati,* İstanbul 1930, s. 415), *ilkçağ, ilkmadde, ilksöz, ilkyaz (Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu,* TDK, İstanbul 1935, s. 162-163), *ilk* sözcüğüyle oluşturulan ve bitişik yazılan örneklerden birkaçıdır. (Sözlük, yazım kılavuzu, ansiklopedi, kitap, dergi, okul tabelaları vd. pekçok yerde *ilkokul* sözcüğü o günden bu yana çokluk bitişik yazılmıştır. Bugün de yeni TDK'nin *İmlâ Kılavuzu* dışında bitişik yazılmaktadır.)

İlkokul sözcüğü *İmlâ Kılavuzu* (1. baskı 1985, Prof. Dr. Hasan Eren imzasıyla TDK yayını) ile ayrı yazılmaya başlandı. Niçin buna gerek duyuldu? Eski Türk Dil Kurumu'nun geleneksel bir yapıya büyük ölçüde kavuşturduğu yazımı alt üste etmekle ne kazanacaklardı? Yazım kargaşasının yol açacağı zararların ne olabileceği hesaplanmış mıydı? *İmlâ Kılavuzu*'nda bileşik sözcüklerin yazılışıyla ilgili kurallara kılavuzun dizelgesinde uyulmadığı zaten görülüyordu. Bugüne değin bu, çokça örneklendirildi. Birkaç örnek yeter sanırım: *dana burnu, ak ala* (oysa *akala* İngilizce bir sözcüktür), *Ayşe kadın* (fasulye), *kara fatma, tahta kurusu...* Sonra Prof. Dr. Hasan Eren'den şu açıklama geldi: "Kriterimiz mümkün olduğu kadar ayırmak. Bu da kolaylık sağlıyor. 50 yıldan beri hiç kimse öğrenemedi. Yerleşmişin ölçüsü nedir? Bunu da enine boyuna düşünmek lazım. Enteresan bir örnek vereyim. İlkokul yaygındır ama yerleşmiş midir? Tartışılır. Eski yazıda böyle bir sorun yoktu. Ayrı yazılıyordu ve çok da iyi anlaşıyorduk." *(Tempo,* adı geçen yazı)

Sayın Bakanımız Avni Akyol'un "... sonuç almadan da bu şekliyle kitapları yeniden bastırmam." demesinin üstünden tam bir yıl geçti. Bakanın sözü yerine gelmedi. Yeni TDK, yazım kargaşası yaratan ve yaratmaya devam eden kılavuzunun bütün öğretim kurumlarında kullanılmasını sağlamak için baskı yapıyor olmalı ki, öğretmenlerin çaresizliği daha da artmaktadır. Öğretmenlerin bu kılavuzla ilgili şikâyet ve eleştirileri bugüne değin kulak arkası edildi, bugünse eleştiri yapma olanağı elinden alınmış gibi. Bu durumda Sayın Bakanımız yazım kargaşasına son verme şansını da, olanağı da yitirmiş olmakta. Milli Eğitim Bakanlığı'nın yazımda uzlaşmaya varmak için oluşturduğu komisyondan da yeni TDK kılavuzu doğrultusunda bir karar çıkacağı korkusu yüreğime çöreklendi. Kısa bir süre önce Kültür Bakanlığı'nca düzenlenen Birinci Türk Dili Kurultayı'nda yeni TDK'nin *İmlâ Kılavuzu*'nun tavsiye edildiğini okumuştuk kurultay raporlarında.

Ben bu kez de Sayın Milletvekillerimize seslenmek istiyorum: Lütfen, ekonomik bunalımı, siyasal bunalım, Körfez bunalımı gibi bunalımlardan biraz olsun vakit bulabilirseniz (bulmaya çalışmanızı çok istiyorum), yeni Türk Dil Kurumu'nun yayımladığı *İmlâ Kılavuzu* ile *Türkçe Sözlük*'ü (2 cilt, 1988) okuyun, inceleyin: *Devrim* sözcüğünün tanımına bakın. *Sağcı* ve *Solcu* sözcüklerinin tanımına göre yerinizi öğrenin. *Diyalektik*'in ya da *eytişimin* ne anlama geldiğini (gelmediğini) görün. *Akupunktur*'un *aküpunktür, tuvalet*'in *tualet* yazılması gerektiği bilin. Sonra da... Sonrasına da sizler karar verin!...

SEVDİM / HEM DE NASIL MI?...

Bir sabah uyanmak erken
kapımda ıhlamur kokusu
Nasıl mı?
Sıcacık ekmek buğusu
Nasıl mı?
Hızını çamlara devirmiş
haşarı güz rüzgarı
Nasıl mı?
Cacık: çok tuzlu / az sarımsaklı
Nasıl mı?
Salmış balıkçı ağlarını
kaçtı kaçacak kuşkusu
Nasıl mı?
Demini almış çay uykusu

Nasıl mı?
Gitti giderken gençliğin
bir gurbet türküsü

NUH ÖMER ÇETİNAY

ÇAĞDAŞ İNSANCILLIK YOLLARI: 2

YAKUP ŞAHAN

YİĞİTÇE BİR İNSANCILIK

Geçen sayımızda değinmiş olduğumuz sanatsal insancılık özü bakımından, bir azınlık, bir tekke(secte) tavrıdır ne de olsa. Çünkü, sanatsal etkinliklere herkes değil, kimi kişiler katılabilmektedir; öte yandan us-dışı, imgelem değerleri de ussal değerler gibi, insanlar arasında doğal bir biçimde ortaklaşa değildir. Gerçeküstücülüğün içerdiği toplumsal ve tarihsel kaygıya gelince, o da günümüz yaşayan insanı için yeterli görünmeyecek kertede zayıf ve bulanıktır.

1914 savaşıyla (Drieu La Rochelle, Montherlant, Ernst Jünger), kendi önsezisiyle (Charles Peguy) ya da bunları izleyen karışıklık ve eylem dönemleriyle sivrilmiş bulunan yazarların ortaklaşa tavrına, *yiğitçe bir insancılık* adı verilebilir. Kuşkusuz bunların da arasında açık görüş ayrılıkları vardır, - ama, bunlar, ortaklaşa paylaştıkları noktalar kadar önemli değildir.

Gerçekten dönemin tragedyasıyla (le tragique) hepsi de karşılaşmıştır; ama, onun oyununa düşmeğe yanaşmamışlardır: Düşüncelerindeki aydınlık, açıklık bir temel değer olarak kalmıştır; olup biten her şeyi olduğu gibi görmek ve insancıl yanılsamaların afyonunu red etmek istemişlerdir. Ancak, tragedyaya eylem içinde raslanılır; öyleyse, onun karşısına da eylem içinde çıkılmalıdır: Yaşanmış'ın, edimin deneyi, düşünce kurgularıyla çatışır her zaman. Tehlikeye atılmak, savaş, cesaret, baş kaldırı: İşte insancılığın bu olumlu değerleri, her şeyden önce, eylem değerleridir. Ama savaşım değerleridir de: Çünkü, bir insancılık olası ise eğer, kendisine ters düşene ve kendisini tehdit edene karşı güvenceye alınmak ve durmadan yeniden yaratılmak gerekir. Oysa geleneksel insancılık kendi değerlerini dosdoğru apaçık hakikatler gibi ve bunların yaşama geçirilmesini de kendiliğinden olacak bir iş-miş gibi görürken; bu, yani insancılık kazanılmış ve sürekli olarak tehdit altında bulunan bir istenç şeklinde kendini ortaya koyar (gösterir). Burada, (tragedyadan sonra gelen ve onunla durmadan böy ölçüşen) can derdinde bir insancılık, geleneğin iyimser ve edilgen insancılığının yerini alır.

Karşısına çıkan değerler gibi, tragedya da yine çeşitli biçimlerde görünür: Olayların kendileriyle, çelişki duygusuyla ve insansal temel çatışmayla, saçma (absurde) duygusuyla ve insanın fizikötesi durumunun tragedyasıyla ilintili durumdadır o aynı zamanda. Ama Anlam (Le Sens), yaşanmış olan, hem de sonuna dek yaşanmış olan Anlamsızlık (Non-sens) karşısında olur her zaman.

Özetle, bu insancılık insanı tarihinden ayırmaz; bir başkası için de geçerli olmak ister, başarılarının üzerine de titrer. Daha önce değindiğimiz sanatsal töreyi (ahlâkı) bireyci, zamandan kopuk ve idealist görerek red eder.

Aşağıda sunmuş olduğumuz metinlerde, burada çıkış noktasının ve insancılığın yenmek zorunda olduğu engelin, çelişki ve çatışma deneyi (yaşantısı) (aktörlerin çelişkisi, uygarlıkların ve insan gruplarının çatışması, iç çekişmeleri) olduğu anlaşılacaktır.

Bir çekişme (déchirement) gibi, yüksek anlamda bir anlamsızlık gibi görünen bir şeyi zenginliğe dönüştürmek: İşte Henry de Montherlant'ın önerdiği değişiklik (alternance) töresinin temel ilkesi budur. Ayni zamanda ya da sıra ile neden her şey olmayalım?

GÜZEL BİR İNSAN ÖRNEĞİ

Aux Fontaines du Désir'de bir zamanlar şöyle yazıyordum: "Dünyanın hiçbir anlamı olmadığına göre, ona bir kez şu anlamı, bir kez de bu anlamı vermek çok iyi bir şey." Daha belgin ve daha sakınımlı bir dille söylersek, şunu demek ister bu söz: Dünya, hem öylesine geniş ve hem öylesine dürüm dürümdür ki; kendisini fazlasıyla belli etmeyecek bir aydınlatma içinde tutabilmek için, çok çeşitli 'bakış açılarına' göre ayarlanmış birçok projektör gereklidir. Muhammet, dininin töresini dikte ederken, bu törenin kökten başkalaşacağı bir zamanı göz önünde tutmuştu. Nietzsche de şöyle diyor: Eğer Schopenhauer, büyük kitabını yazdıktan sonra, yaşamının felsefi eşliğini (katkısını) saptamaya da çalışmış olsaydı, şimdi bizlere ardışık ve değişik birçok felsefe bırakmış olurdu. Aslında yedek (değiştirmelik) felsefesi olmak öylesine felsefi bir şeydir (durumdur) ki, adı geçen bu felsefelerin asıl metni, giderek ikinci plana itilir; ama, önemli olan yine de kazanılmıştır. Yine bunun gibi, "ulusların bilgeliği" de atasözlerinden özel olarak ele alınan birisi dolayısıyla değil; bu atasözlerinin her birinin yanına anlam bakımından karşıt olan bir atasözünü koyabilmiş olmasından dolayı bilgeliktir. İnsanlığın yüzyıllardanberi, hem de haklı olarak, bol bol beslenmiş olduğu o büyük din kitaplarını üzerinde durmaksızın şöyle bir anımsatmakla yetineceğim sadece; çünkü, bunların kurallarından nerdeyse bir teki yoktur ki, kendi tam hakikatine, kendisine kesenkes zıt olan başka bir kuralla ulaşmış olmasın. Bunun için, umduğumuz bir başarısızlıktan her zaman bir hoşluk doğacakmış gibi davranmak, bence sağlam bir davranış kuralıdır: Sözgelimi, beklediğiniz genç bayan gelmediğinde, o öğle sonrasında nice tatlı şeyler yapabileceğinizi bir düşünün. İşte bunun gibi, ideallerin de bizi düş kırıklığına uğratmak yolunda hiç karşı gelinemeyen bir eğilimi olduğundan, insanın birçok ideale sahip olması da bir bilgelik sayılmalıdır. Çünkü böylece, Pégase(1)-lardan biri altımızda çatlayıp geberdiğinde, bir başkasının üzerine atlamaya hak kazanırız. Bu yüzden, büyük bir idealist ruh (kişi), son kıyıya kanatsız olarak varmak tehlikesiyle karşılaşmaz.

Mutlu bir evren yaratabilmek için her tipten insana gerek vardır. İnsan da tıpkı evren gibi öylesine zengin ve öylesine geniştir ki, o güzel olanaklarının hepsine bir anlatım vermemesi ve bir rezil insanın sevecenlikten, bir usçunun şiirden, bir kinik adamın ruhun o yüce saçmalıklarından vazgeçmek zorunda bulunması gerçekten bir kayıptır bence. Her şeyin alay edilmeye lâyık olduğunu ortaya koyduktan sonra; içindeki insanlığın yeni bir parçasını harekete geçirmekten başka bir amaç gütmeksizin, herhangi bir davaya kendini adayacak bir bilge insan görmek isterdim. Bir Kant'ı, bir aziz Vincent de Paul'ü ve bir Casanova'yı yedmiş olan idealler arasında bir zıtlık görmemek de iyi bir şey; hemen itiraf edeyim ki, ben böyle bir zıtlık görmüyorum. Ama, aynı zamanda-diyeceğim, sırasına göre ve gerçekten-hem aziz Vincent de Paul, hem Kant ve hem de Casanova olmak, bence daha da iyi. Hiç kuşku yok, böyle bir insan, Yaratıcısına da onur kazandıracaktır: Güzel bir insan örneği olacaktır. (Service İnutile, Grasset, 1935)

Antoine de Saint-Exupéry'ye göre, çelişkiler üstün bir ilkeye başvurmayı gerektirir. Uygarlıklar birbirinin karşısına çıkar: Aralarındaki çatışma, verimli olabilmek için, yüksek bir yasanın yargı yetkisini kabul etme zorundadır: Bu da insan saygısıdır.

İNSAN SAYGISI

İnsan saygısı! İnsan saygısı!... İşte denek taşı! Bir Nazi, salt kendisine benzeyeni saydığı için, kendisinden başka kimseye saygı duymuyor demektir. Yaratıcı çelişkileri red ediyordur; her türlü yükseliş umudunu kırıyordur ve bir insanın bulunduğu yerde, karınca yuvasındaki o bin yıllık robotu görüyordur. Düzen için düzen anlayışı insanı temel gücünden yoksun bırakır; hem dünyayı, hem de kendisini dönüştürme gücünden. Oysa yaşam düzen yaratır, ama düzen yaşamı yaratamaz.

Ancak bize öyle geliyor ki, bizim yükselişimiz tamam olmuş, bitmiş değildir; yarının hakikati dünün yanılgısıyla beslenir ve aşılması gereken çelişkiler, büyümemizin hümüslü toprağıdır. Biz, bizlerden ayrı olanları da bizimkiler gibi görüyoruz. Ama, ne garip bir yakınlıktır ki bul Geçmişten değil de gelecekten temellenmektedir. Kökenden değil de, amaçtan. Bizler, birbirimiz için, çeşitli yollar boyunca, ayni buluşma yerine varmak üzere çabalayıp duran yolcularız (hacılarız).

Gelin görün ki bugün insan saygısı, yükselişimizin o temel koşulu, tehlikeye düşmüştür. Çağcıl dünyanın çatırdayışı bizleri kör karanlıklara sokmuştur. Sorunlar tutarsız, çözümler çelişkilidir. Dünün hakikati ölmüş, yarınki ise daha kurulacaktır. Hepimiz için geçerli bir yol bulunamadı; her birimiz, hakikatin yalnız bir parçasını elinde tutuyor. Kendilerini bize dayatan bir apaçıklık bulunmadığından, siyasal dinler şiddete başvuruyor. Böylece, yöntemlere göre bizler bölünürken, ayni amaç doğrultusunda koşuşturup durduğumuzu tanıyamamak tehlikesiyle karşılaşıyoruz.

Bir yıldız doğrultusunda önündeki dağı aşan yolcu, tırmanma sorunlarıyla gereğinden çok uğraşırsa, hangi yıldızın kendisine yol göstermekte olduğunu unutmak tehlikesiyle karşı karşıya gelir. Sırf harekete geçmek için harekete geçmişse artık, hiçbir yere gidemez. Katedrallerdeki sandalyeci kadın habire sandalyelerinin kiralanmasını düşünürse, bir tanrıya hizmette bulunduğunu unutmak tehlikesiyle karşılaşır. Bunun gibi, herhangi bir partizan duyguya kendimi hapsedersem, bir siyasetin, ancak apaçık ve tinsel bir hakikat hizmetinde bulunduğu zaman bir anlam taşıyabileceğini unutmak tehlikesiyle karşılaşırım. Olağanüstü dönemlerde, insani ilişkilerin belli bir niteliğini tatmış bulu-

nuyoruz: İşte bizim için hakikat de buradadır.

Eylemin ivediliği ne olursa olsun, onu buyuracak eğilimi unutmak, bizim için yasaklanmıştır; yoksa, bu eylem kısır kalacaktır. Biz insan saygısını yerleştirmek istiyoruz gönüllere. Bir ve aynı kamp içindeki birbirimizden niçin nefret edelim? Niyet temizliği aramızda kimsenin tekelinde değildir. Bir başkasının seçmiş olduğu yolda, kendi yolum adına, kavgaya girişebilirim. Onun aklının yollarını eleştirebilirim. Aklın yolları kesinlikten uzaktır. Ama, ruhsal düzlemde, benimle ayni yıldıza varmak çabasında ise, o adama saygı duymalıyım.

İnsan saygısı! İnsan saygısı!... İnsan saygısı insanların yüreğinde yer ederse, insanlar sırası geldiğinde, bu saygıyı kutsayacak toplumsal, siyasal ya da ekonomik dizgeyi de kurabileceklerdir. Bir uygarlık ilkin özde kurulur. Her şeyden önce, insanın içinde belli bir sıcaklığın körce istenmesidir. Daha sonra insan, bir yanılgıdan öbür yanılgıya geçe geçe, ateşe götüren yolu bulur. (Lettre à un Otage, Callimard, 1945)

1) Pégase: Méduse'ün başını Percée kestiğinde, onun akan kanından doğmuş olan, kanatlı at. Helicon dağında, bir ayak vuruşuyla bir pınar ortaya çıkarmış. Söylenceye göre, ozanlar bu pınara gidip esinleniyorlarmış. Bu yüzden, şiir esininin bir simgesi sayılmış.

Nuh Ömer Çetinay

KANREVANMARAŞ

(Destan)

Belge Yayınları

AŞK

Çoğalan kendi sesinden korkan
bir çocuk belki de aşk
güldükçe gülmesi artan.
Bir yaz dinletisinde
bütün gizlerini yitirmiş
ve yeni tatlarla donanmış
bir eski şiir.

Bir deli tay ikimiz arasında
kamçılayıp bana yolladığın
bazen benden uzak sokaklara koşulu
alfabenin ilk sayfalarından buyana tanıdık
sanki bizden birisi
bizim gibi aç
bizim gibi çıplak
ve hazır fırlamaya bir deli tay.

Kollayıp en şaşkın zamanımızı
birden başlayan sağanak
kadar yabancı belki de aşk...
Masalsı yasaklarla atılıp Kafdağı'na
dev cüsseli cücelerce korunan
kıldan ince ve kılıçtan
daha keskin köprülerde
kıstırılmış gibi sürgün.

Bir gün kapıyı çalarsa diye
soluksuz beklediğimiz
bir deli tay.

ZERRİN TAŞPINAR ŞAHİN
1990

HEPİMİZDEN BİRAZ

İSMAİL D. HASAN

İNSANDA SINIRSIZLIK

Çoğu da azı da zarar demişler. Ortası en iyisi, bazı düşüncelere göre. Peki düşüncenin bir sınırı olacak mıydı. İnsan düşüncesi ancak yüzeysel sınırlandırılabiliyor. İnsanı bu günlere insan oluşu getirmemiş midir. Düşünceyi ve duyguyu zorba öldüremez. Bu ikisini ancak yine kendileri öldürebilirler. Düşünceyi düşünceyle, duyguyu duyguyla.

Gerçekte duygu ve düşünce sınırsızdır. Ülkelerin ve toplumların yasaları bunları bireyin dışı için sınırlı yapmıştır. Düşünce ve duygu her zaman güzeldir. Yanlış olması güzelliğini örtmez. Zaman içinde insanlar düşüncelerini bir başka düşüncelerinin yerine koymuştur. Zaman duyguları da eritmiştir. Aşklar hep taze olduğuna göre, yeni aşklar unutmakla başlar. Bir kaç insanı sevmiş olabiliriz. Zamanın değişkenliği insanla beraberdir. Düşünmek, düş kurmak ve sevmek insan olmanın gereğidir. Sınırsız bir düşünce doğurtkandır, insana evrensel katkı sağlar. Siyasi hesaplar uğruna insanı sınırlamak, doğal işlevini durdurmak demektir. Duygu ve düşünce ürünü olan kitaplara v.b. yayınlara hor bakmak, kısır bir kafa yapısının ürünüdür, insana hor bakmaktır. Sınırsız düşünen insanlar, evrensel bağımsızlığa ve dünyanın yörüngesine paralel olan insanlardır. Ayrıca sınırsızlık ve zamansızlık insanın doğal yapısı gereğidir.

AĞLAMAK ÜZERİNE

Yaşamın çok engelli yolunda, güçlü olmanın yararlılığını biliyoruz. Zayıflık insana daha da zayıflığı getiriyor. Bir dost «Erkek adam ağlar mı» demişti. Susmuştum ve düşünce sarmıştı beni. Zaman içinde ağladığımı anımsamıştım. Yani ağlamasaydım mı. Anamın babamın ölümünde de ağlamayayım mı? Ya haksızlığın pençesindeyken.

Çoğumuz utanır ağlamaya. Ben çocukken güçsüzlüğümü görmesinler diye, gündüz yaşadıklarım için, gece odamda ağladığımı anımsıyorum. Sevinçten de ağlamışımdır. Bazen insan çaresiz kalır, sözcükler yetmez olur ya. İşte o an göz yaşları konuşur. Ağlamak burada çokça sözcüğün yerini doldurur. Bir iş bir söz olur. Ağlamak dirençtir. İnsanın dünyasının direncidir, yaşamdan yana. Her acı ağlayışın sonunda, gömütlüklerden kaçıp, sabah penceremize konacak güvercinleri düşünebiliyorsak ne mutlu bize, ne mutlu sevindirenlere.

SEVGİ YOLU

Yaşamı yaşanılır yapan, sevgidir diyebilir miyiz? Nefretin insanları nasıl bir bataklığa sapladığı bilinmektedir. Çoğu olumsuzluklar bu duygudan kaynaklanmaktadır. Sevgiyse insana insancıl değerlerini kazandırıyor. Doğayı sevmek, dostluğu sevmek, insanı sevmek doğaldır ki güzeldir. Seven insan güzel görür. Halkımız arasında bir deyim vardır. «Sevmediğiniz insanın burnu uzun, gözleri şaş gelir size». Yani siz sevdiğinizi güzel görüyorsunuz. Çirkinlik sevginin arkasında yok oluyor. Sevmeyen insanların mutlu olabilecekleri de olanak dışıdır. Her şey sevgiyle oluyor. Evrenin varlığı sevginin üzerine kurulmuştur.

DÜŞMANLIĞIMIZ

Neye düşmansınız diye sorsam, çeşitli yanıtlar verirsiniz. Örneğin, yalana düşmanım dersiniz. Burada siz düşman durumundasınız. Bu güzel bir davranış veya düşünce şekli midir? İnsanlar düşman olmakla ilk çağlardan beri ne kazandılar. Düşmanlığın, kavganın başlangıcı olduğunu biliriz. İnsanın negatif yönlerinden biridir. İnsancıl değerler dışına çıkmamıza neden oluyor. Hiçbir şeye düşman değilim de diyebilirisiniz. Bu da yeterli değildir. Yine düşman olacaksınız ama düşmanlığa düşman olacaksınız. Düşmanlığa düşman olmakla, bütün kavgaların sonunu hazırlamış olacak, sevgiye yol açacaksınız. İnsana insancıl değer verecek, doğayı olduğu gibi kabul edeceksiniz. Çok basit bir düşünce gibi gelebilir. Ama inancım, insana önem verenlerin önce insan diyenlerin felsefeleriyle paralel anlamdadır. Tepeden inme değil, tabandan gelmektedir.

ÖLÜM KORKUSUNA

Ölü korkusu, yaşama sevincinin baş düşmanıdır. İnsan ölümü düşünmekle yaşamdan soğur, güzellikleri onun için bir değer taşımaz olur. Kolunu kanadını kırar. Bu şekil insanın mutsuzluğunu doğurur. O insan korkular içinde yaşayan mutsuz biri olur. Ben ölüm korkusuna karşıyım.

Çünkü yaşamdan yanayım. Ölümü düşünmek elbette insan ufkunu genişletmekte yararlıdır, ama, yaşamdan soğutması bakımından da sakıncalıdır. «Öleceğim her şey yok olacak» gibi düşüncelerle sevmenin de bir anlamı kalmaz. Oysa sevmek ki duyguların en güzeli. Bence şöyle düşünmeliyiz. Dünya ölümlü olduğuna göre her şey bir zaman dilimi sonra ölür, ölmeyen doğanın kendisidir. Yarının insanlarına güzel emekler güzel bir dünya bırakmak gerekir. En azından kendi yaşamımız boyunca güzel yaşamalı, insanlarla ilişkilerimizi hakça dengelemeliyiz.

ODAMDA

Gecenin kör karanlığında
odamda
lambayı söndürdüm
mezarlıkları düşündüm
ürktüm birden
sonra
yarın sabah
pencereme konacak güvercinleri.

Burada yaşamla ölüm arasındaki uçurumu dile getirmeye çalışmışım, Ölüm mü daha iyi, özgürlük, sevgi mi? Biz her şeye karşın, ölüm duygusunu yaşamın güzelliklerini görmek yönünde bir araç olarak kullanmalıyız. Yani yaşamın güzelliklerini tam olarak kendimize sergiliyebilmek, yaşamı daha çok sevmek için.

SANAT VE ÖZGÜRLÜK

Sanatın gelişmesi doğayla paralel gidebilmesi için, özgür ortam olması gerekir. İnsan yüreği özgürdür. Usu da duygusu da. Yalnız bunları dışa vurmakta sınırlanır. Bunu da ülkelerin ve toplumların yasaları yapar. (Yukarıda da değindiğimiz gibi) İnsan yüreği gibi doğa da özgürdür. Sanat da özgürlükte gelişir. Çağdaş bir sanat, sonsuz bırakıldığında olgunlaşır. Burada şunu da söylemek istiyorum. İnsan özgür ve özgün doğuyor, bedeniyle ve yüreğiyle. Örneğin, bütün insanların yüzlerinin değişik olması gibi. Sonradan yaşadığı ortam itibariyle sınırlanıyor, yaşamı bir biçime sıkıştırılıyor. Çeşitli kısır düşüncelerin etkisinde kalan sanat, gelişimini tamamlayamaz. Sanat insanın doğallığıdır.

ÇOĞALMAK

Bir ateşin yanmasını istiyorsan, o ateş önce kendi yüreğinde yanmalıdır. Burada senin inanmadığına güvenmediğine başkası inanıp güvenir mi sorusu vardır. Bir iken bin olmak bin iken milyon olmak ancak önce kendine inanmakla başlar. Yolunuzda şüpheliyseniz başarıya ulaşamazsınız. Çoğalmakta inanç vardır, şüphe yoktur. Milyonlarca insanı düşünceleriyle etkilemiş insanlar, düşündüklerine önce kendileri sonuna kadar sıkısıkıya bağlı kalmışlardır. Bu sayede bir merkez oluşturmuşlar ve öbür insanlar olumlu gördükleri bu merkezde birleşmişlerdir. Bu tür odaklaşan düşünceler yüzyıllar sonrasına da sarkmıştır. Önce insan yaptığı emek verdiği konuda kendine güvenmelidir. Böylece öbür insanları da yanında bulabilir. Çoğalmak sayılarla başlar, zamanı ve sınırı aşarak sonsuza ulaşır.

SEÇENEK

İnsanlar sürekli seçenek isterler. Son kalan bir şeyi ya da tek olanı yavan bulurlar. İnsan yapısı zorlamaya yasaklamaya yatkın gelmektedir. İnsan doğarken demokrasiye yatkın doğar. Bu bakımdan demokrasi yani seçenek her zaman kazançlı çıkacaktır. İnsana seçenek sunmak, insanca bir davranıştır. İnsan insanlığını ancak seçenekler içinde bulabilir ya da kendisi seçenek doğurabilir.

SEVGİ VE CİNSELLİK

Kadınlar günümüzde aşağılanmaktadır. Nasıl mı? Cinselliğin çokça ön plana çıkarılması, bacak bacak et gibi pazarlanması, kadınlarla yiyecekmiş gibi hayvani duygularla ilgilenilmesi kadını aşağılamaktan başka bir şey değildir. Örneğin, küfür edilir, anasını avradını falan diye. Niçin kadınlar buna karşıt bir küfür yapmazlar veya yapamıyorlar. Bu da bence kadını aşağılamaktır. Cinsellikten sevgi konusuna yönelelim. Siz bir kadını sevdiğinizi söyleyebilirsiniz. Eğer gerçek sevgiyle seviyorsanız önce cinselliğini düşünmemeniz gerekir. Yani cinsellik sevginin en son aşamasıdır. Başlangıçta karşınızdakinden yararlanmayı düşünüyorsanız, onu gerçekte sevmiyorsunuz anlamına gelir. Ondan insani duygu olan sevgiyle değil, hayvani duygularınızı tatmin için yararlanmak istiyorsunuz. Sevginin en sonu cinselliktir.

DEĞİŞİYOR GÖZLERİNDE GÖKYÜZÜ

kaç kişi bütün gece senin gibi gündüze taşar
ben hâlâ çözebilmiş değilim yaşanan saçmalığı
o kuru çıplaklığı yani yasallığını soluğumuzun

hitler'in şu kötü kopyasını şu halk düşmanını
deyip içlenmek yetmiyor – ne çok eskittik sözü –
susmaksa hükümsüz kaldı

divâneliği bile zor tanımlar bu saatten sonra
kurumuş gül yapraklarının savruluşu
sayfaları sararan kitap aralarında

kaç kişi bütün ömrü senin gibi soluksuz yaşar
sana hiç sarı zifin çiçeğini memleketten mektupla
yazbaşında imzalayıp yolladım mı marazlım

her aşkın mutlaka – gerçekten aşksa ama –
illegal bir yanı da vardır diye diretişimle
değişiyor gözlerimde gökyüzü

gözlerinin anlamını öperim

AHMET KEREM ÇEBİ

NAR-I BEYZA

bir mırıldanış dilimin döndüğü, bakar merdivenleri
yıkayan dökümlü şeffaf etek uçlarından, küçük
çıplak ayaklar, akar ıssızlıklara sakin
şırıltıları kalır çöp tenekesini karıştıran
hurdacının, buruşuk bir gazete parçasından sevdiği

kırmızı, satılık daireler ve dükkânlar tabelâsından
geçer baharda erik dalı bir çingene dudağına, kuru
uzun parmakların inip kalktığı bir dümbelek derisi
işte gökyüzü, parçalayıp bağırışını simitçinin
geri bırakıyor sepete, tam sigaramı yakarken

bir işsizin günlük defterine uzanıyor kalem, avignon'lu
ve frengili bir kızla sevişilmiş, hâlâ dağınık
bir yataktan dön incesu'ya, kanasın beş yıl
serseri bir taşın kırdığı cam, ayırıp bacaklarını
gömüldüğün kayısı rengi koltuk, alevler için yalnızca

ve keskin amonyak kokusu, örümcek ağlarını örüyor hâlâ
ağlayabiliyorum kapanıp ahizeye bir jetonluk
kulağımda iyotlu bir rüzgâr, ilk kez seni düşünüyorum
rakı şişeleri ve mavi bir tenteyle kemerimde
silâh taşımak, hiç değilse sustalı bir yağmur

karışarak söz isteyen işaret parmağıma, döksün yapraklarını
takvim, yumrukluyor duvarları abc'sine gecikmiş bir çocuk
«bütün patronlar birdir», hızla çekiyor ipi
gülümsüyor artık tek özlediği, yakışsın, çok yakışsın
yakışsın kanı çekilmiş bileklerinize altın saatler

bir kızıllık çöksün ufka, beni seslemeyin, o ahmet haşim'i ister

haziran'88 Ankara

M. MAHZUN DOĞAN

DENEME

AŞK BÜLTENİ - 3

İZZET KILIÇLI

12.9.1988

Yine somurarak içmeye başladım düşmanımı. Az sonra bir daha, az sonra bir daha. Kavga-dövüş ilerliyorum karanlığa doğru.

Uyuyorsun şimdi. İşin gücün uyumak. Saat 01. Ben uyumuyorum. İşim mi var? Hayır. Uyku tutmadı. Yeni bir sigaraya devam. Kutsal kitaba devam.

Seni bekliyorum. Gelmiyorsun. Üstelik sen zaten yoksun. Haberin yok. Gelemezsin de. Uyku tutmadı. Uykum gelmiyor. Sen gel... Gelsen n'olacak? "Rüzgârlarla gelirdin, yanımdan sokulurdun, o yaralı yanımdan, o göçebe yanımdan, bak gece aydınlandı, aydınlandı anılar..." Bir şair dostun (A. Hicri İzgören) bestelenmiş dizeleri.

14.9.1988

Gecenin ileri saatleri. Yine o saatte yazıyorum. Yazmak gerekir mi? Bugünümü yok say. Çünkü hiç okumadım, hiç yazmadım. Öykü duruyor yerinde. Bende bir haz uyandırmıyor. Şu an başım çatlayacak gibi. Sigaradan. Öldürecek bir gün. Neden içiyorum? Yılanı gizledim bir yerlere.

Ödüller gırla gidiyor. Kitap yayınlatmak mı? Yalnızca yazmalı. Saklamalı. Sonra da ölmeli. Benden sonra ne yapılacaksa yapılsın. Günümüzde ünlenen yazarların birçoğunu zaman silecek bir gün.

Bu gece de yoksun. Bütün kızlar yoklara karıştı. Bütün kadınlar yoklarda. O da yok. Yeniden yazsam ona. Hayır, yazmayacağım. Ama neden yok? O gün gitmeliyim. O gün olduğum gibi gitmeliyim. O günler saksafon çalıyor beynimde. O günleri unutamam. Unutmak isteyen kim? Kimse unutmak istemiyor.

15.9.1988

Yazıyorum. Günlerce günlük yazıyorum. İçimdekileri yazmakla tükeniyorum gibi bir duyguya kapılıyorum. İnsanlar yaşlanıyor. İlişkiler yaşlanıyor. Her şey geriye doğru uzaklaşıyor. Öylesine gerilerde kaldın ki. Yaşamım nasıl yaşlanarak geçiyor. Tanrı nasıl gülüyor bu duruma, gizli gizli. Zaman nasıl geçiyor, ölüm nasıl çabucak gelip buluyor bizi. Bunu gece yarısı müziği yaratıyor, bu duyguyu yaratıyor. Nasıl bir yaşam sürmemizi istiyor o duygu? Müzikli, büyülü, salt gece, filmlerdeki gibi. Düş gibi. Gümüşhane, Giresun, Bitlis, Kastamonu, Van, Samsun, Ankara, İstanbul, İzmir... düşlerimin kentleri. Bir yazara kaynaklık edecek ilişkilerin mekânları. Sonra Diyarbakır ve şimdi dinlediğim müzik. Hem duyacağım hem anlatacağım. Yaşlanacağım, acı çekeceğim, çok acı çekeceğim, yalnız kalacağım. Bütün acılar beni bulacak. Bulmasınlar istiyorum. Sen de acı çekiyor musun?

Hangi günü anımsayayım? Geceler neden öyle korkunçtu? O yerde neden yaşıyorsun? Ben aslında kendime aşıktım. Sana da kırıntısı düşüyordu. Sevmiyorum dünyayı. Yaşamı çoğaltan şeyler var yine. Ama parasız yaşanmıyor. Yıllar sonra ele geçecek bir mutluluk. Hayır, onu da istemiyorum. Çünkü insanın dünyada canı sıkılıyor. Sıkılırken yaşamak. Ya da yaşarken sıkılmak. Durmadan çalışmak, oraya buraya koşmak, davalara girmek, sevmek, sevilmek, sevişmek, roman, öykü, şiir okumak, yazmak, bunlar mıdır mutluluk? Belki de evet...

18.9.1988

Yarın hafta başı. Uyku tutmadı yine. Zaten ne zaman tutuyor ki. Çelişkiler. Yaşamak istemiyorum bedensel ve ruhsal sancıları artık. Seni de eskisi kadar sevmiyorum artık. Düşünmüyorum. Hiç biriniz aklımda değilsiniz ey kadınlar! Ansımıyorum bile. İş olsun diye bütün yazdıklarım. Ama günün birinde gerçek aşkı tadabilirim. Bulabilirim gerçeği. Bu ne olabilir? Bu bir şeyler olabilir mi? Duygusallığım ağır basabilir mi? Bir tek ne? Bir tek... Ne soyut sözcükler, anlaşılamayan. Ne olacak zaman? Güneş ne olacak? Harcanan soluklar... geceler... ben yazarım, neyi yazacağım? Kendimi anlatmaktan bıktım. Doğayı da, yeryüzünü de, insanları da, düşleri de... bıktım düşsel insanları anlatmaktan.

Bu bir anlatı. Günü gününe değilse bile korkunç yalnızlığımın gölgelerle, imge ve simgelerle dışavuran anlatısı. Her şey hastalık. Tıkandım, soluksuz kaldım. Zaten soluksuzdum. Kendimi nasıl doyursam? Nasıl anlatsam da doyursam? Nasıl birikmiş her şey. Bir pınar gibi ne zaman gün yüzüne ulaşacağım? Bekleyeyim mi? Neyi? Çürümeyi mi? Şimdi inzivadayım. Şimdi zamanın bana oynayacağı oyunları bekliyorum. Suskunum. Hep suskun olacağım galiba. Uyanan bir şeylerin yıkıntısı altındayım. Duy beni!

TARİHSELCİLİK SORUNU

BETÜL ÇOTUKSÖKEN

Erich Rothacker
Çeviren: Doğan Özlem
Ara Yayıncılık, Felsefe Dizisi 9,
İstanbul, 1990, 106 s.

Renaissance'dan bu yana felsefi söylem çoğun, "yöntem" sorunlarına ilişkin olarak belirmiştir. Söylemin yöntem sorunlarına ilişkin olmasında, insanın bilme yetisinin araştırma konusu yapılmasının payı büyüktür kuşkusuz. O zamana değin bilme olgusunda asıl ağırlığı bilinen taşıdığı halde, bu yeniden yapılanmada, varolana yönelen insan zihninin durumunun çözümlenmesi, yeni felsefi söylemin asıl konusunu oluşturmuştur. Ortak kategorilerce belirlenen bilen bilinen ilişkisi –*Organon*'da olduğu gibi– bundan böyle, farklı kategori ve tutumlarla ancak belirlenebilecek olan bilen bilinen ilişkisi durumuna gelmiştir –*Novum Organum*'da olduğu gibi–. Felsefi söylemin konusu artık varolanın neliği değil, zihnin neliği olmuştur. Başka bir deyişle, zihne ilişkin çözümlemelerle, zihnin kendisine bir aydınlık getirdikten sonra, varolana yönelme amaçlanmıştır.

Bu bağlamda yeni söylemde doğanın açıklanması, işleyişinin bilinmesi ve ardından da doğaya egemen olunması asıl amacı oluşturmuştur. *Yeni mantık* doğayı açıklamanın ve ona egemen olmanın yörüngesini çizmiştir. Bütün bu gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan doğa bilimleri ve özellikle XIX. yüzyılla birlikte tarihsel bakış açısının ön plana geçmesiyle salt insanı ve insanın kültür dünyasını konu olarak seçen tinbilimleri (kültür bilimleri, manevi bilimler) ve bu bilimlerin işleyiş biçimleri kimi felsefe araştırmalarının konusunu oluşturmuştur. Bu araştırmalar özellikle XX. yüzyılın ilk yarısında büyük bir zenginlikle ortaya çıkmıştır. Doğa bilimleri ile tinbilimlerini birbirinden ayırt eden en temel özellik olarak onların yöntemleri görülmüştür; başka bir deyişle onları o yapan büyük ölçüde yöntemleridir denmiştir. Dilthey (1833-1911) ve Windelband'ın (1848-1915) bilim sınıflandırmaları böyle bir tutumun çarpıcı örneklerini oluşturur. Dilthey'a göre bilimler, doğa bilimleri ve tinbilimleri olmak üzere iki öbeğe ayrılırlar. Tinbilimleri alanına insanların tüm başarıları girer ve bu bilimler her türlü insan etkinliğini anlamaya çalışırken, doğa bilimleri, doğayı açıklamaya çalışırlar. O halde, onları birbirinden ayıran, konularından çok, konularına yaklaşımlarıdır, yöntemleridir.

Büyük bir düşünsel zenginlikle ortaya çıkan XIX. yüzyılın son çeyreğinde doğmuş olan E. Rothacker (1888-1965), tinbilimlerinin neliğini yer yer doğa bilimleriyle karşılaştırmalar yaparak vermeye çalışıyor son yapıtı olan *Tinbilimlerinde Dogmatik Düşünme Formu ve Tarihselcilik Sorunu*'nda. Aynı zamanda, insan, kültür, anlam kavramlarına ilişkin tutumunu da sergiliyor ve söyleminin içeriğini, bu konuların incelenişi oluşturuyor.

Rothacker'e göre "biçim ve kılıklarını doğadan alan nesneler yanında, insanlar tarafından biçim ve kılık verilmiş şeyler de vardır. Bunları anlamak, bu biçim ve kılık vermenin anlamını sormayı zorunlu kılar" (ss. 14-15). Bu işi üstlenen de tinbilimleridir. Bu bilimlerin görevi, yazarın deyişiyle "yaratıcı insanın edim ve yönelimlerine eğilmektir" (s. 15). Tinbilimleri bu bağlamda anlam taşıyanı yeniden bilmeyi amaçlar (s. 15).

Yapıtın birçok yerinde Rothacker doğa bilimleri ile tinbilimlerinin özgül ayrımlarını ortaya koymaya çalışıyor ve bir filozof olarak, onları işte o yapanı belirlemeyi amaçlıyor. Bunu yaparken de yapıtı Türkçe'ye kazandıran Doğan Özlem'in dediği gibi (s. 7), yazar kendine özgü bir dogmatik kuramından yola çıkıyor. Ona göre insanın her türlü yaratıcı edimi ve yaratıcı etkinliği, somut olarak bir dogmatiğe dayanır; bu bir iç zorunluluktur (s. 61). Dolayısıyla da varolana, varlığa çok çeşitli açılardan bakılabilir. İnsan dünyası bir çokanlamlılıklar dünyasıdır; kültür nesnelerini var kılan anlamı yakalamaya çalışan her bakış açısı, zorunlu olarak bir dogtamik geliştirir Rothacker'e göre.

Tinbilimlerinin neliğini kavramaya ilişkin söylemini, insandan yola çıkarak kurmaya çalışan Rothacker'e göre "'gerçeklik' ona ilişkin olarak geliştirilmiş belirli bir 'dünya tasarımı'ndan çok daha zengindir. Öbür yandan, dünya tasarımı, gerçeklik üstüne yaşamadan çekip çıkarılmış ve imlenmiş içeriklere sahiptir; ama gerçekliği *kendinde* bir şey olarak asla içermez veya yansıtmaz. Ancak insan, bir yeryüzü yükseltisinden 'dağ', yeryüzündeki bir delikten 'mağara', su ve kara arasındaki bir sınır çizgisinden bir 'liman' yapar." (s. 73) Bu, bir insan başarısıdır, insanın başarısıdır. Bu, insanın dünyayı kendince, kendine göre kurması, başka bir deyişle anlam vermesidir.

Doğa bilimlerinin bir kategorisi olan nesnellik, tinbilimlerinin de bir kategorisi olabilir mi? (Bu sorun, felsefenin de en büyük sorunlarından biridir denebilir: felsefi söylemin nesnellik kategorisiyle ilişkisi nedir?) Üstelik Rothacker'e göre "tinbilimleri açısından bakıldığında, doğabilimleri de birer insan eseri olarak, birer tarihsel olgu olarak karşımızdadır. Ama doğabilimini yaratan insan, bu bilimi tinbilimleri gibi kendi yaratıcı tinsel yaşamını değil, doğayı incelemek üzere yaratmıştır. Yani doğabilimlerinin üstünde yürüdüğü yol, yaratıcı insanın bu bilimler için raylarını döşemiş olduğu istikrarlı bir demiryolunu andırır. Oysa sanat, din, politika, hukuk, vb. üstüne böyle istikrarlı yollar döşeme olanağı sınırlıdır." (s. 81)

Böyle bir sorunsalda Rothacker'e yardımcı olan "tarihselci" bakıştır. Ona göre "tarihselcilik, olguların da, kuramların da doğruluğunun ancak dogmatiklerce formüle edilebilir olduğunu ve edimsel yaşamda, hep bir kalkış noktaları ve stiller *çokluğu* bulunduğunu, bunların sürekli bir rekabet halinde yarıştıklarını, bir mutlak doğruluk iddiası ile ortaya atmaktadır." (s. 70). Yaşamın zenginliği, görüş açılarının zenginliğinde yansır. Her bir görüş açısı, kendi dogmatiğini bir dünya tablosu olarak çizer; sonunda "çok sayıda biricik" tablolar belirir. "Tarihselcilik problemi de, işte tam da bu olguyla ilgilidir. Her dünya tablosu kendi içinde çelişkisizliğe sahiptir. Ama çok sayıda kalkış noktalarından hareketle ortaya çıkan bir tablolar çokluğunun birbirlerini yok sayamamaları olgusu, bu olgunun kendisi, tarihselcilik problemini gündeme getirmektedir." (s. 60) haklı olarak Rothacker'e göre.

Kendine özgü "tarihselci bir dogmatikle", anlam verişlerin yarattığı kültür dünyasını anlamaya çalışan ya da bu dünyayı anlamanın önkoşullarını sergilemeye çalışan Rothacker, kültür kavramına dayalı bir antropoloji kurmaktadır aynı zamanda; insanı kültür açısından kavramaya, anlamaya çalışmaktadır. Yaşamın sonsuz zenginliğinin farkında olan ve farklı olana yaşama olanağı sağlayan bu görüş açısı, umarım, bu değerli yapıtı Türkçe'ye çeviren Doğan Özlem'in de dediği gibi "düşüncede çoksesllik ve çokçeşitliliği yaygınlaştırma konusunda yararlı" (s. 9) olur ve bu çeşitten özlemler, salt siyasal söylemlerin *flatus vocis*'i olmaktan çıkar.

HEP ÖYLE ARALIK DURSUN

Hüznün savrulduğu
bir yangın yeridir yüzün
oysa yanlış yazılmış bir oyundu
o kadar.
bir başlangıç değil mi sanki
geri dönülen yollar da
her sevda bir aldanışa mı çıkar...

yüzün bir yangın yeriyse hüznün savrulduğu
çok sürmez
avuçlarımdan bin ırmak fışkıracak

hep öyle aralık dursun
yıldızdaki pencere
ikirciksiz sesinle çağır beni
devrilir en direngen yollar
gökçe bir kuşun kanatlarıyle

sağlaması sorulacak bir işlemse uçmak
–bildiği bütün sayıları unutacak–
hangi hesaba sığar bir aşk
kim koyar bir aşkın doğrusunu
kendisi kadar
bir başlangıç değil mi sanki unutmak...

FERİHA ALTIOK

Hüseyin Akdemir

HÜRRİYET TEPESİ

(Öyküler)

Mustafa Suphi

MAVİ KALSIN GÖKYÜZÜ

(Şiirler)

Günışığı Yayıncılık

ÖPTÜM

öptüm ağzı alev alev yangındı
öptüm ağzımda ağzı kekik balıydı
aşk kurnasında çöller susuzuydu ağzım
ve göğüsleri göğüslerimde
bir lezzetler yumuşağıydı

ağzımı bir susuzluk gibi verdim ağzına
ağzımda ağzı hasretler kavuşmasıydı
ne o kendindeydi artık ne de ben
artık ikimiz de birbirinde
artık bir sevdalar hasadıydı

ağzımda bir çift portakal salkımıydı
ağzımda göğüslerinin en turuncu hazzı
bir zümrütün bütün renklerine
vurması gibiydi bütün güneşlerin
bir bedende bir bedenin mest olması

gene de sevmek
gene de yangınları büyüyen bir acıydı
gene de sevmek
gene de demir ağlarda çırpınan bir yaşamdı

ASIM GÖNEN

ORHAN VELİ'DEN ANILAR

FATMA KETHUDAOĞLU

Pazar akşamı Orhan Veli'ye konuk oldum, heykelin hemen ardındaki kanepeden eylül mehtabını seyrettim. Bu ılık güz gecesinde, hafta sonu olmasına karşın benden ve biraz ötemde oturan romantik bir çiftten başka kimseler yoktu parkta. Herkes, egzos dumanı ve toz toprak içindeki kıyıda, nerdeyse üstüste denebilecek bir sıkışıklıkla toplanmışlardı. Günün yorgunluğu ile huysuzlanıp ağlayan çocuk sesleri, her teypten bir başkası yükselen arabesk ezgiler, taşıt araçlarının gürültüsü birbirine karışıyordu.

Gözlerim denizdeki ışık oyunlarında, uzaklara, çok uzaklara dalıp gitmiştim. Birden, Orhan Veli'nin başucundaki martı canlanıp kanatlarını çırparak yanıma geldi. İnce, uzun gagasıyla saçlarımdan yakaladı, denizin üzerinde uçurmaya başladı beni... Tüy kadar hafiflemiştim, geriye dönüp baktığımda martının da benim de heykelin ardındaki yerlerimizde kıpırtısız durduğumuzu gördüm, ama bir yandan da uçuşumuzu sürdürüyorduk. Masallardaki gibi göz açıp kapayana kadar Lâleli'ye vardık, tam kırkbeş yıl öncesinin o iri çınar ağaçlarıyla süslü Lâleli'sine...

«Asma üstünde develer / Birbirini geveler / Üşüdünse sok pabuçlarını koynuna / Allah anana babana bağışlasın....»

– Bu mısralar sizin mi, Orhan bey?

Orhan Veli'nin "Kitabe-i Seng-i Mezar" şiirinin dillerde dolaşıp, alay konusu olduğu yıllar... Şaire bu soruyu yönelten, iyi niyetli, sevecen, şakacı, ama her aklına geleni uluorta söylemesinden ötürü aile arasında "Münasebetsiz Mehmet Efendi" diye andığımız kardeşim. Onun kadar ince yaradılışlı, duygusal bir şair böylesine saçma bir soruya nasıl bir tepki gösterir, ne karşılık verir? Hepimizin sanki dili tutulmuştu, o anda durumu düzeltmek için birşeyler bulup söyleyemiyorduk. Eyvah, diyordum, şimdi yerinden kalkacak, kibarlığından ötürü hiç yanıt vermeden çıkıp gidecek, bir daha da kapımızı çalmayacak... Ama beklediğim olmuyor, o gayet sakin ince uzun parmakları arasındaki sigaradan derin bir nefes çekip, gözleri tavanda bir süre düşünür gibi duruyor. Sonra, sanki bir başka şairin kendisininkileri anımsatan dizeleri okunmuş gibi "Böyle bir şiir yazdığımı hatırlamıyorum" diye cevaplayıp, ses tonunda en ufak bir değişiklik olmadan konuşmasını kaldığı yerden sürdürüyor. Hepimiz rahat bir nefes alıyoruz. Belki ömründe yaptığı münasebetsizlik ilk kez böylesine bir olgunluk ve hoşgörü ile karşılanan kardeşimin de, artık daha dikkatli konuşup, en azından Orhan Veli'nin yanında dilini tutmayı başardığını anımsıyorum.

O yıllarda şiir matineleri furyası daha başlamamıştı. Güzel havalarda Fındıklı'daki, şimdi Akademi'ye eklenen fakültemizin rıhtımında, kışın da kantinde oturup, elden ele dolaşan henüz yayımlanmamış şiirleri birbirimize okur, son çıkan kitaplar üzerinde tartışırdık. Gece toplantıları da annemin geleneksel konukseverliği, bizlere kafa dengi oluşu nedeniyle Lâleli'deki evimizin geniş salonun-

da yapılırdı.

Arkadaşlarımızın çoğu ya yüksek öğretmen okulunda yatılı idiler ya da çeşitli semtlerde pansiyoner olarak kalıyorlardı. İstanbul'da oturanların aileleri de bizim valde sultan kadar sabırlı ve hoşgörülü değillerdi. Bu nedenle evimiz bir öğrenci lokaline dönüşmüştü, dileyen istediği saatte gelirdi, çağırılı olmaya gerek yoktu.

Orhan Veli'nin Gelibolu'da birlikte askerlik yaptığı Necmi Bingöl, hem küçük kardeşimin yazın öğretmeni, hem de çok yakın bir fakülte arkadışımın eşiydi, onlar da Lâleli'de oturuyorlardı. Orhan Veli "Ağbey" diye çağırdığı Necmi Bingöl'ü çok sever, İstanbul'da.olduğu zamanların çoğunu onunla birlikte geçirirdi. Birkaç kez onların evinde görüştükten sonra, bizdeki gece toplantılarına birlikte gelmeye başladılar. Annem, çok okuyan ve bizimle rahat bir diyalog kuran kişiliğiyle, ailelerinden uzakta olan arkadaşlarımıza da annelik yapar, onları bizden ayrı tutmazdı. Özellikle annesinin adaşı olması nedeniyle ona büyük bir saygı ve sevgi gösteren Orhan Veli'ye, onun artık nesli tükenmeye yüz tutan İstanbul efendiliğine hayrandı.

Orhan Veli, adeta birbirine eklercesine sigara içerdi, ama parmaklarında en ufak bir nikotin lekesi göremezdiniz. Her zaman bembeyaz, ince uzun, çok biçimli elleri vardı. Elbiseleri, yıkanmaktan rengi beyaza dönüşmüş, kol ağızları tirfilmiş kısa trençkotu eski ama her zaman tertemizdi.

Toplantı gecelerinde sabaha dek oturmamız nerdeyse gelenek haline gelmişti. Sabahleyin kahvaltımızı yapar, hiç uyumadan fakültenin yolunu tutardık. Sıcak bahar gecelerinde bazan Yenikapı sahiline inip sandal gezintileri yaptığımız olurdu. Güneş doğarken kıpırtısız sularda şiirler, şarkılar eşliğinde kürek çekmenin bambaşka bir tadı vardı.

Yine o yıllardan anımsadığım bir "Ömer Tarhana" öyküsü de onunla ilgili. Küçük kardeşimin doğum günü top-

lantısının bütün konukları gitmiş, gece yemeğe yalnızca öğretmeni Necmi Bingöl'le eşini, tabii onlarla birlikte Orhan Veli'yi de alıkoymuştuk. Saatler ilerlemiş, evdeki hafif içkiler bitince, sigara almak ve biraz dolaşmak bahanesiyle bizim "Münasebetsiz Mehmet Efendi"yi de yanlarına alarak annemden izin isteyip çıktılar. Kumkapı meyhaneleri ne kadarcık yol ki, niyetlerinin bir güzel demlenmek olduğu belli... Oturduğumuz apartman Ragıp Paşa Kütüphanesi'nin yanından inilen yokuşun tam karşısında, caddeye paralel sokakta: Belki daha yakınlarda da bildikleri içkili yerler de vardı. Arkadaşımla ben niyetlerini anladığımızdan gecikmelerine aldırmıyor, meraka düşen annemi yatıştırmağa çalışıyorduk.

O zamanlar İstanbul böyle gürültülü bir şehir değildi, sokakta koşuşmalar, yüksek sesle konuşmalar başlayınca Valde Sultan büsbütün kaygılandı, bizim engel olmamıza fırsat vermeden kapıya yürüdü. Tam o sırada dışardaki sesler kesilmişti, kapıyı açar açmaz bizim üç ahbap çavuşları karşısında buldu. Kardeşimin içki alışkanlığı yoktu, gerektiğinde meclis bozmamak için içer, tadında bırakmasını bilirdi. Necmi Bingöl'le Orhan Veli'ninse ne davranışlarından ne de konuşmalarından içkili oldukları katiyen belli olmazdı. Bu nedenle annem durumu anlamadan olayı normal bir gezintiden dönüyorlarmış gibi geçiştirdiler. Sonradan kardeşimin bana anlattığına göre, Orhan Veli her zaman yokuşun başında duran, fırının ekmek dağıttığı el arabasına binmek istemiş. Necmi Bingöl'le kardeşim de arabanın kollarına yapışıp, inişini yavaşlatmaya çalışırlarken, karşılarına polis Ömer Tarhana çıkmış. Önce birileri arabayı çalıyorlar sanmış, sonra kardeşimi görünce durum anlaşılmış, karakola gitmekten kurtulmuşlar.

Ömer bey kardeşimi askerlik yoklaması için aramaya geldiğinde annem tarhana eliyormuş, evine götürmesi için bir miktar da ona vermiş. Eskilerin "göz hakkı" dedikleri bir adet vardı, yiyecek bir şey görene ya tattırılır ya da hemen yenecek bir şey değilse, evine götürmesi için verilirdi. Polisin eşi annemin tarhanasını o kadar beğenmiş ki, her sonbahar mutlaka uğrar, payını alırdı. Bu yüzden onu "Ömer Tarhana" adıyla anar olmuştuk. Büyüklere saygılı, küçükleri koruyan çok efendi bir adamdı.

O yıllarda İstanbul'da tramvay ve vapurdan başka toplu taşıma aracı olarak birkaç külüstür halk otobüsünü anımsıyorum. Onlar da ancak tramvay işlemeyen yerlere akşam saat dokuza kadar çalışırlardı. Bu nedenle uzak semtlerde oturan ya da ailelerinin tutuculuğu yüzünden gece toplantılarına katılamayan arkadaşlarımız, Orhan Veli'yi okula getirmemiz için sürekli baskı yapıyorlardı. Fazla kalabalıktan hoşlanmadığını biliyorduk, ama çağırımızı hiç duraksamadan kabul etti, hatırımızı kırmadı.

Fakülteye ilk gelişinde, çoğumuzun o zamana kadar adını duymadığımız Halim Şefik Güzelson'u da beraberinde getirmişti. Bu ufak tefek, gösterişsiz şairi öylesine sevip sayıyordu ki, bir ara arkadaşlar yeni şiirlerini okumasını rica ettiklerinde, onu göstererek:

– Üstada rica edin, asıl büyük şair o, demişti, her zamanki alçakgönüllülüğü ile...

Onu dinlemek, yeni şiiri anlayıp zevkine varmak herkesi öylesine mutlu ediyordu ki, arkadaşları bu güzel duygudan yoksun bırakmamak için çağırılarına uyup, birkaç kez daha fakültede bizlerle beraber oldu.

Orhan Veli'yle ilgili, arkadaşımdan dinlediğim anılar da var. İçlerinden en hoşuma giden birini zaman zaman anımsarım. Bir yaz günü Beyoğlu'ndan geçerlerken, Orhan Veli'nin yol üzerindeki bir meyhanede, açık camın kenarında kendi kendine demlendiğini görürler. Acele bir yere gittiklerinden arkadaşım görmezlikten gelir. Ama Necmi bey dayanamaz, hemen oracıktaki ayakkabı boyacısının sandığına ayağını uzatarak eşine "Sen biraz vitrinlere bakıver, ben ayakkabılarımı boyatıp sana yetişirim" der. Eşinin uzaktan kendisini izlediğini farketmeden bir yandan ayakkabılarını boyatır, bir yandan da Orhan Veli'nin ard arda doldurup pencereden uzattığı kadehleri devirmeye başlar. Gidecekleri yere geç kaldıkları için, arkadaşım mecburen geri dönüp kocasını zorlukla koparır Orhan Veli'nin yanından...

Perşembepazarı'nda, çok methettikleri bir "Hoşgör" köftecisi varmış, sanatçıların uğrak yeri olan bir içkievi imiş. Sık sık giderlerdi, bizi de götürmek isterlerdi ama her niyetlenişimizde bir engel çıktı, kısmet olmadı.

Necmi bey çok içmesi nedeniyle eşinin kendisini bırakmasından sonra da bizimle dostluğunu sürdürdü. Ortada görünmediği zamanlar, öğrencisi olan küçük kardeşim evine gider, Orhan Veli'nin ani ve beklenmedik ölümünden sonra büyük bir bunalıma giren hocasına destek olmaya çalışırdı. Çok sevdiği iki kişiyi ardarda kaybetmek onu yıkmış, dengesini bozmuştu. Bir gün perişan bir halde eve dönen kardeşimin anlattığına göre, Orhan Veli'nin kilden bir büstünü yapmış, onunla konuşuyormuş "Orhan bir sigara yak, sana rakı mı, şarap mı vereyim?" diye... Bir yandan da bütün kitaplarını, resimlerini, el yazılarını yırtıp yakıyormuş ağlayarak... Tam bir tükeniş içindeymiş... Oysa Varlık Yayınları'ndan Orhan Veli için bir kitap hazırlaması isteniyordu ısrarla. Böyle bir çalışma yapsaydı bu onun kurtuluşu olabilirdi. Ama o, işin kolayını seçip yaşamdan vazgeçti.

Tüm çabalarına, yalvarışlarına karşın, yırtıp yaktıklarından hiçbirini kurtaramamış kardeşim... Zaten kısa bir süre sonra o da öldü, uzun yılların birikimi, Orhan Veli ile olan anıları da onunla birlikte gömüldü.

Başkalarını kınamak kolay, ama ben kendim ne saklayabildim ki? Necmi Bingöl olgun, güngörmüş, tam anlamıyla aydın bir kişiydi, bizlerse hepimiz çoluk çocuk sayılırdık... O yaşlarda herşey ömür boyu sürecek gibidir, ne dostların, arkadaşların başka şehirlere göçeceği, ne de vakitsiz ölümler akla gelir. Bu yüzden henüz yayınlanmadan yazıp verdiği şiirlerinin herbiri bir yerlerde kaldı... Yalnız, çizgili bir defter sayfasına yazılmış bir tanesini "GARİP" kitabının arasında buldum, ne yazık ki o da imzasızdı...

BAŞKALAŞIM

NİLGÜN KOZAL

Sen gidince... Senin olmadığın bir yerde... Yaşamak.. Sen gidince, patlayan yıldızların kozmik ışınları boyunca yürüdüm. Yıldızlar arası uzaydan gezegenlerarası uzaya... Güneş rüzgârıyla yük değiş tokuşu yaptım.

Burası gece ile gündüzün çevriminde bir gezegen. Üstünde birkaç yaşam... Tarih, geçmişle gelecek arasındaki bir kuşak.

Sen beni bırakıp gidince, birden herşeyin bittiğini düşünmüştüm. Sanki içimde gezegenler çarpıştı da toza dönüştüm. Karbonlu kumlu bir toza... Yaşamak anlamını yitirmişti. Birkaç aşk, birkaç dostluk... Düşkırıklıkları. Ezilip geçilmiş sevgiler, silinip süpürülmüş duygular... Kendimi öldürmek yaşamak kadar anlamsızdı. Yeniden denemek, mücadele etmekse aptallık. Benim için gelecek gerçekleşmeyecek bir şeydi çünkü. Seninle ortak bir yaşamım olmayacak. İlerde olacaklar için, aslında olmayacaklar için düşünmek, kendimi yormak anlamsız. Sevgiden ikiyüzlü acılara, acılardan başka sevgilere dönüşen bir çevrim çıkmazı... Sevgi... Acı... Düşkırıklığı... Sevgi... Acı... Düş...

Başka bir yıldızdan mı gelmiştim, yoksa hep burda mı yaşamıştım. Geçmişimi düşünmüyor, anımsamıyordum artık. Savaşlar mı yaşanmıştı. Büyük yıkımlar, kıyımlar... Güç kazanmak, üstünlük kurmak, zenginlik için, doyumsuz duyguları bastırmak için. Aralarındaki sevgiyi sürdürenler vardı yine de.

Birçoğu, hırçın iklimlerin dalgaları arasında boğulmaya yüztutmuştu. Onlara katılmıştım. Batıp çıkıyordum... Hafiflemek için, kendimle ilgili birçok şeyi bırakmıştım. Eski aşkları... Çarpık dostlukları.... Uzak aile ilişkilerini... Bürokratik, hiyerarşik birçok şeyi... Mantık, akıl... Ne varsa... Duygular, sezgiler...

Hafiflemiştim ama, içimde pek birşey bırakmadığımdan hafiflemenin anlamı da kalmamıştı. Boğulmakla boğulmamak arasındaki ayrım yokolmuştu. Düşünemiyordum. Duyularım çalışmıyordu. Acı duymuyordum... Alacakaranlıktı heryer. Gözlerim, kara lekeler arasındaki ince ayrımları görmüyor, kayıtsızlıkla bakıyordu. Kulaklarım yalnızca onu duyuyordu.

O, yukarda bir yerdeydi. Dalgalarla boğuşanlardan ayrı, değişikti. Görünüşünde değildi değişiklik. Belki de hiç değişik değildi de bize öyle geliyordu. O yüksek yere ne zaman, nasıl çıkmıştı kimse bilmiyordu. Sesini herkese nasıl duyurabiliyordu. Buranın kuruluşundan bu yana orda mıydı... Yaratıcı mıydı... Kurtarıcı mı... O, yalnızca istediği sesleri duyardı. Kimse ona sesini duyurmazdı. Batmamak için, içimizdeki boşlukları büyütürken, onun sözlerinde anlam aramıyorduk.

"Yaklaşık beşyüz milyon yıl önce karaya çıkan ilk canlılar... Sürüngen atalarımızın yıldızlı gecelerinde, geçmişte olmuş... Olmamış olsa da, varsayımlar... Sonra çevre... Jeolojik zamanlar boyunca çevre ile türler arasında süregelen iletişim... Değişinimdeki yanlışlar. Yanlış. Olmayacak varsayımlardaki yanlışlıkları ortadan kaldırarak geleceğin yadsınmasını öne sürmek, görevlerimizin başında..."

Kendimi dalgaların çalkantısına bırakmıştım. Öylece ne kadar kaldım bilmiyorum. İçimdeki küçük kıpırtıları duyana dek ne kadar süre geçmişti. Tarih hangi zamandı.

Küçük kıpırtıların kaynağı benim dışımdaydı. Başka bir yerden, ya da başka birinden geliyordu. Zaman zaman aldığım bu etkiler, yeraltında gizlenen serin sular gibi boşluklarımı doldururdu.

Bu kez sevgilisini arayan bir genç adamdan geliyordu kıpırtılar. Konuşuyordu. Sözleri algılamak çaba gerektiriyordu. İstek gerektiriyordu. Buna karşın, en isteksiz çabamda bile sözler içime akıyor, anlamsızlığımın boşluklarını dolduruyordu.

"Onu gördün mü?" diye soruyordu bana. "Saçları kara, dalgalı. Seninki gibi... Gözleri iri. Ne çok benziyorsun ona! Buralarda gördün mü? Görmüş olmalısın..."

Aradığı kızı hiç görmemiştim. Görsem bile anımsamazdım. Anılara yer yoktu boşluklarda. Yalnızca mavi gözlerine takılıp kaldı bakışlarım. Yukardaki, bir dindarın dua okuması gibi konuşuyordu. İnce uzun parmaklarıyla oynuyordu.

... canlıların yapısal özelliklerinin koşullara uyum

sağlamak üzere değiştiğini, bu değişikliklerin gelecek kuşaklara aktarıldığını öne süren..."

Birden sustu. Bakışlarını bana çevirdi. Bir yolculuktan dönmüş gibiydi. Uzun süre görüşmemiş de beklenmedik bir zamanda karşılaşmıştık sanki.

"Koca aptal!" dedi. "Çevreye uyum sağlamalısın! Hem DNA'lar ne olacak... Kalıtımı sürdüren bileşikler... Sonraki kuşaklara aktarılacak kodlanmış genetik bilgiler... Değişinim bitti. Yanlış istemiyorum. Kodun çözümlenmesi sırasında ortaya çıkan hatalar sonraki hücre kuşaklarına aktarılmayacak. Mavilerle siyahlar karışmayacak. Aralarındaki ayrım gözükmeyecek. Dalgalarına dön! Yaşamını duyularının körelmesiyle sürdürebilirsin ancak. Düşüncenin çıkmazlarına kaybolmamak için karanlığın kucağına bırakacaksın kendini. Çevrene uyum sağlamalısın. Karanlığa uyum... Sonra, karbon organik bileşiklerin yapısında yeralan..."

Yine ince uzun parmaklarına dönmüş, sözlerin temposuyla sallanıyordu. Gözlerim genç adamın mavi gözlerine takılı kalmıştı. Daha sonra mavi rengi hiç unutmadım. Mavi renkli özlemlere kapıldım. Başımı yukarı kaldırdım.

"Benim kara gözlerimle onun mavi gözlerinden mi korkuyorsun?" dedim yukardakine.

Beni hiç duymadı. Ama ben şaşkındım. Nasıl oldu da konuşabilmiştim. Sözlere anlam verip nasıl sıralamıştım.

Sık sık karşılaşıyorduk sevgilisini arayan genç adamla. Bütün ağırlığına karşın kendiyle ilgili herşeyi sırtında taşıyordu inatla. Hafiflemek gibi bir isteğe kapılmamıştı. Herkesle konuşabiliyor, yukardakine sesini duyurabiliyordu. Hep çalışıyor, başkalarıyla iletişim kurabilmek için yöntemler geliştiriyordu. Sesin titreşimlerini hesaplıyor, suyun ağırlığını ölçüyordu. Anılarla anlamları topluyor, sevgiyle çarpıyordu. Hep sevgilisini anlatır, yukardakiyle selam yollar ona.

"Çocuk!" der yukardaki. "Ne aptalsın! Bir larvadır aşk... Başkalaşımın bir evresidir..."

Adam bilir. Selamını hiç söylemedi sevgilisine. Yine gönderir her gece.

"Bak!" der yukardakine. "Sen herkesi görüyorsun. Sevgilimi görüyorsun. O da seni görüyor. Başını kaldırıp bakıyor. Biliyorum... Söyle! Selam söyle benden... Onu ne çok sevdiğimi söyle... Onu aradığımı. Ne olursa olsun buluşacağımızı..."

Önceleri bu bulanık boşlukta sevgilisini bulabileceğine inanmıyordum. Ama zaman geçtikçe, onunla konuştukça inanmaya başladım. Bendeki büyük değişikliğin de ayırdına varıyordum. Konuşabiliyordum artık. Sözcüklere anlam yüklüyordum. İnanıyordum. Korkuyordum... Mavi özlemlerimi gerçekleştirmek istiyordum. Yalnızlık hapsinde olanlara elimi uzatıyordum. Kayıp renkleri arıyor, bahar kokularını özlüyordum. Çalışıyordum artık. Sevgilisini arayan adamla birlikte. Daha pek çoğu bize katıldı. Çalışıyorduk hızla. Boşlukların derinliklerinden bir umut yaratmıştık. Genç adam bir gün,

"Hiç olmayacak!" dedi. Sonra sürdürdü. "Hiç olmayacak olanın, bir yerde gerçekleşmiş olabileceğini düşündün mü hiç?..."

"Uzak yıldızın birinde. Çok, çok uzakta... Belki..." dedim.

"Anlamsızlık yaşamayı gerektirmiyor." dedi. "Yaşamaksa anlamsızlığı..."

Birbirimizle konuşmayı sürdürdükçe umudumuz büyüyordu. Özlemlerimizi gerçekleştirebileceğimiz bir yer umudu... Çalışıyorduk. Yüzlerceydik artık. Belki binlerce... Yukardakini unutmuştuk. Sesini duyuramıyordu bize. Boşlukların dalgalarında çalkalanmıyorduk artık. Birbirimize tutunuyorduk.

"Bu aşk bir larvadır... Bu aşk..." diye konuşuyordu yukardaki. "Senin larvan başka erişkinlerin besinidir. Karbon... Canlıların alıp verme süreciyle oluşan karbon çevrimi... DNA bütün canlı hücrelerindeki kromozomların bileşenidir. İşlevi, içerdiği azotlu bazların özgün dizilimiyle kodlanmış genetik bilginin saklanması, sonraki kuşaklara aktarılmasıdır. İki sarmal zincirlidir..."

Sesi bir yele kapılıp gidiyordu sanki. Uzaklaşıyordu gittikçe.

"Korkmana gerek yok!" dedi ona yanımda duran genç bir kadın. "Kulakları uzamış, ya da parmakları kısalmış bir tür geliştirmek değil isteğimiz. Senin arzuladığın duyuları körelmiş, aklı körelmiş bir tür de değil. Sevgi tohumları ekiyoruz biz. Seviyoruz... Birbirimizi seviyoruz. Kendimizi seviyoruz. Ne olduğumuzu, ne olmak istediğimizi biliyoruz. İnsan olarak yaşayacağız."

İşte o an bir insan olduğumu düşündüm ilk kez. Bir insanım ben... Yukardakinin sesini hiç işitmedim o günden sonra. Birçok insandan biriydim ben de. Yürüyordum. Boşluğun dalgaları yoktu. Morun binbir tonundan oluşan bir deniz bir de gökyüzü duruyordu önümde. Morlardan maviye, maviden yeşile, yeşilden sarıya, turuncuya kırmızıya dönüşen binbir rengin binbir tonu... Morötesinden kızılötesine... Binbir çiçek kokusu havada. Kuş çığlığı. Ter kokulu sevişmeler...

Genç adamın sevdiği kız burdaydı. Daha pek çok insanla birlikte. Burası dünya.

"Hiç olmayacak olan... Uzak yıldızın birinde... Çok çok uzakta..."

Dünyada... Şurda, hemen şimdi... Genç adamla kız sarıldılar, koklaştılar. Hiçbir zaman gerçekleşmeyecek sanılanın gerçekleştiği yer burası... DNA'lar ikiye bölündü. Bir sperm bir yumurta hücresi ile birleşti. Yeni canlının hücreleri yeni bir DNA içerdi. Burası dünya... Uzak bir yer. Olanaksızın istenebileceği bir yer. Umudun yaratılabileceği...

Yukardaki hiç gerçekleşmeyecek olandı. O hiç olmadı. Dünyayı hiç bilmedi. Küçük kırmızı bir yıldız gülümsedi bana uzaktan. Evrenin genişlediğini söyledi. Yeni dostluklar gibiydi... sıcak.

Burda, dünyada yazıyorum bu mektubu sana. Sanırım senden önce vardım buraya. Tıpkı genç adamın sevdiği kız gibi... Senden önce geldim dünyaya.

BIRAK KALBİNE GİREYİM

CENGİZ GÜNDOĞDU

DAYAK YERSİN

Bazı geceler böyle yapıyorum. Günerimi ışıyana kadar oturuyorum. Sonra bir saat kadar uzanıyorum... Sonra işe... Tabiî kahvaltı yaptıktan sonra...

Sabahlara kadar oturduğum bazı geceler benim için az okumalı... bol düşünmeli... ancak benim duyabileceğim şekilde müzikli.... Ne düşünüyorum... Öyle derin şeyler değil... Kendimle ilgili... Biraz da uydur kaydır şeyler... Yaptıklarım... hatalarım... aptallıklarım.... Gülümsüyorum... İyi yapmışım dediğim şeyleri de düşünüyorum. O zaman övünüyorum kendimle... Bazen didik didik ediyorum kendimi. Üstüme ateş basıyor...

Bazen bir bestenin peşinden gidiyorum. Mutlu günleri... acılı günleri... hüzünlü günleri düşünüyorum... Son gülümseyişleri... bitmez tükenmez ayrılıkları...

Önceki yıl... tatsız günler... Düştüm yollara... o kasaba senin, bu kasaba benim dolaşıyorum. Döneceğim gün kasabanın birinde lokantaya girdim. Pek iyi değil üstüm başım. Çorba içtim. Bir çorba daha istedim. Garson uyardı beni. "Paran yoksa bir çorbayı idare ederiz. Ama ikinci çorbadan sonra dayak yersin." Garsona "sağol" deyip lokantadan çıkmıştım...

Bazen dostum Halit Efir'i düşünürüm... 150 km. hızla, tekerlerden kıvılcımlar çıka çıka İznik'ten gece yarısı dönüşümüzü... İçkiliydik... Ben türkü mırıldanıyordum.

TATSIZ DÜŞÜNCELER

Hep böyle olsa ne iyi... geçmişten süzülüp gelen anılar... Ama bugün var. Tatsızlıklar var. Tatsızlıklarla didişmek var... Bu gece hep Ahmet Cemal'i düşündüm. Argos'taki yazısını. (Okunmayan Bir Kitabın Altıncı yıl Jübilesini Kutlarken. Argos. Ekim. 1990) "Bu yazıyı" diyor Ahmet Cemal 1984 yılında yayınlanan "Sözcüklerin Bilinci" adlı çevirimin birinci basımının tükenmeyişinin altıncı yılını kutlamak amacıyla kaleme aldım."

Hatırlıyorum. O tarihte Canetti'nin okunması için yoğun bir baskı uygulanmıştı. Buna karşın *Sözcüklerin Bilinci* okunmamış. Ahmet Cemal, bunu, okurun ilgisizliğine bağlıyor. Doğru. Türkiye'de okuyan insan çok az. Bu az

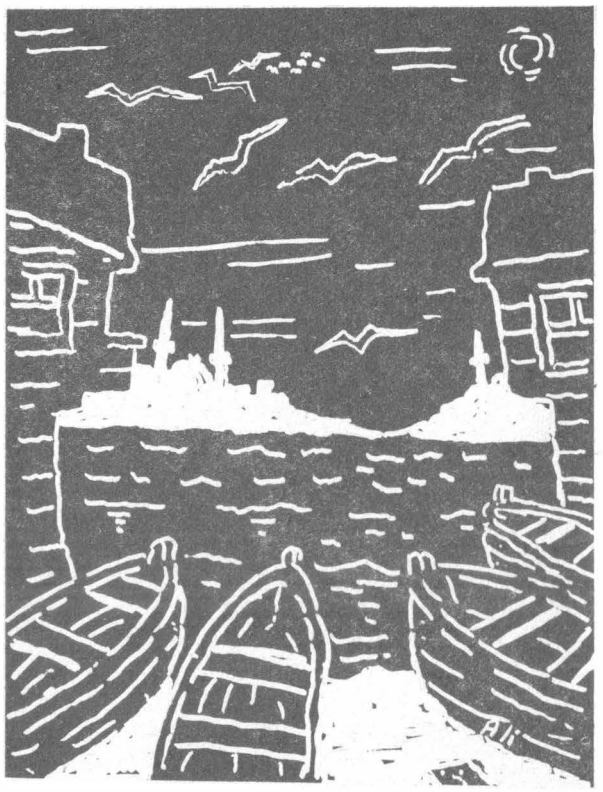

bile bazen hiç okumuyor. Ama bu, doğrunun hepsi değil. Okur azlığı... az okurunun da bazen hiç okumamasının bir nedeni daha var. Yazarlarımızın... çevirmenlerimizin Türkçe bilmeyişi...

Şunu söylemek gerekiyor. Ahmet Cemal, yabancı dili belki iyi biliyor. Ama iyi bir çevirmen değil. Türkçe bilmiyor çünkü. Ahmet Cemal, Türkçe'nin tadını bilmiyor. Türkçe düşünmesini bilmiyor.

Ahmet Cemal, lütfen kızmasın bana. İyi bir çeviri yapmasını istiyorum. Bunun için eleştiriyorum. Boş övgülere kanmasın. Dilini gözden geçirsin.

Söz gelimi, Argos'un ekim sayısında Hess'in bir öyküsü var. Ahmet Cemal çevirmiş. Öykü pek güzel. Ama bu güzelliği hissedebilmek için Ahmet Cemal'in çevirisini, bir kez daha Türkçe'ye çevirmek gerekiyor. Ben öyle yaptım. Yoksa "hakkında"lı, "ancak ve ancak"lı, "arkadaşları tarafından"lı bir Türkçe'yle çevrilen bu öyküden tad alamazsınız. Kesinlikle...

Ahmet Cemal'in Argos'taki yazısında şöyle bir cümle var. "Üstelik böyle bir atıf –yapılsaydı eğer– kesinlikle yalnızca edebiyatı ilgilendiren bir notlama olmayacaktı, böyle atıf sonucu "Körleşmeyi" okumaya yönelebilecekler..."

Böyle tatsız tuzsuz bir dille kimseye kitap okutulmaz. Kitap okuyanlar gitgide azalır.

Hep böyle... romancısı böyle... öykücüsü böyle. Yazarlarımızın okumayışının önemli nedenlerinden biri bu.

Ahmet Cemal'in, Selim İleri'nin, Ahmet Oktay'ın, Pınar Kür'ün, Tomris Uyar'ın, Orhan Pamuk'un diliyle güzel edebiyat olmaz. Olmadı. Olmayacak.

YAZARIN ÇAĞDAŞLIĞI

Sözcüklerin Bilinci'ni yayımlandığı yıl aldım. 1987 yılında okudum. Her kitabı okurken not tutarım. *Sözcüklerin Bilinci*'ni, okurken de not tuttum. Şimdi bu notların bazı bölümlerini buraya alıyorum.

"Bizim anladığımız gerçek yazar, çağının tiryakisidir, o çağın tutsağı ve en aşağılık kölesidir, her şeyiyle o çağın malıdır. Kısa, kopması olanaksız bir zincirle bağlıdır o çağa, düşünülebilecek en geniş anlamda çağı tarafından tutuklanmıştır, gerçek yazarın bu anlamdaki tutsaklığı, onun kendi çağından başka bir zamanda kök salmasını olanaksız kılacak denli mutlak olmalıdır. Biraz gülünç kaçmayacağını bilseydim eğer, gerçek yazara zamanının köpeği bile derdim. (...) ıslak burnunu her yere sokar, sokmadığı yer yoktur. (...) istediklerini elde etmedeki hızı da hiçbir zaman yeterli bulmaz öyle ki, sanki yalnızca burnuyla işleyeceği günahlar uğruna koşmayı öğrenmiştir." (Canetti).

Çağına boşveren... burnunu hiçbir şeye sokmayan... tek bir günah işlememiş Selim İleri'nin, Ahmet Oktay'ın, Enis Batur'un kulakları çınlasın.

ÖZGÜNLÜK

"Özgün olmak isteyen asla olamaz, kimilerinin özgün olabilmek için başvurdukları, iyi tasarlanmış, ama bir kendini beğenmişliği dile getirmekten başka işe yaramayan maskaralıklar, hiç kuşkusuz hâlâ acı acı anılarımızdadır. Ancak, özgünlük peşinde koşmayı onaylamamakla, bir yazarın özgün olmasının hiç de gerekmediği yolundaki budalaca sav arasında çok büyük bir uçurum vardır. Bir yazar ya özgündür ya da yazar değildir. (...) O denli özgündür ki kendinin böyle olduğunun bilincine varmaz bile." (Canetti.)

Bizim edebiyatımızda yazarların bilincine vardıkları ilk şey, kendilerinin "çok özgün" oldukları. Çok ödüllü bu yazarlar, göğüs gere gere çok özgün olduklarını söylüyorlar. Ama bunlar... bu özgün ödülcüler, yazar olamadıklarının bilincine varamıyorlar bir türlü.

YAPIT

"Yazın yapıtı, bütünlüğü içersinde tüm dünyayı kapsamına almalıdır." (Herman Broch'tan.)

Neymiş... "yazın yapıtı" bütünlüğü içersinde dünyayı kapsamına alacak... Bize gelince... Selim İleri, Orhan Pamuk, Tomris Uyar, Adalet Ağaoğlu, Pınar Kür... tekbenci dünyalarını yansıtmayı edebiyat sanıyorlar. Edebiyatımı-

zın eksikliğine bir de bu açıdan bakmak gerekiyor. Ben, bunu, hep söyledim. Ama boş... kof övgülere kapılan yazarlarımız beni dinlemedi... Bir yazar, eserinde bütün dünyayı kapsamına alacak yöntemi aramalıdır... bulmalıdır. Bizim romancılarımızda en başta yöntem bilinci yok.

GERÇEKÇİLİK

"Dar anlamda gerçekçilik, roman için gerçekliği elde etmeye yönelik bir yöntemdi." (Canetti.)

Doğru bir saptama. Gerçekçiliğin yöntem olduğunu söylemesi önemli.

"Tüm gerçeklikti burada söz konusu olan, bu gerçeklikten – gerek estetik gelenekler uğruna, gerek burjuva ahlakından kaynaklanan gelenekler uğruna – hiçbir şeyi dışlamamak önemliydi. Bu, 19. yüzyılın önyargıdan uzak ve her şeye açık bazı kafaların görmüş olduğu gerçeklikti (...) Aramızda aynı hedefe bu çağın insanları olarak ulaşmak isteyenler, kendilerini çağdaş gerçekçiler olarak nitelendirenler, aynı yöntemlerden yararlanabilir mi?" (Canetti.)

İşte bizim yazarların hiçbir gün sormadıkları soru. Ama niçin sorsunlar. Onların bütün sorusu şu. Hangi ödülü, nasıl alabilirim.

"Bu gerçeklik o denli dev boyutlarda değişime uğradı ki, bu gerçekliğe ilişkin ilk sezgi bile içimizi eşine rastlanmadık bir çaresizlik duygusuyla dolduruyor." (Canetti.)

Bizim yazarlarımız gerçekliğin dev boyutlarda değiştiğini göremiyor... Solcu yazarlarımız böyle... Bireycilere gelince... Onlar için gerçeklik zaten önemli değil.

"Bu çaresizliğin üstesinden gelmeye yönelik bir girişim, kanımca bizi bu değişimin üç önemli yanını birbirinden ayırmaya götürecektir. Bir, alanı genişleyen gerçeklik, bir de kesinleşen gerçeklik var, bunlara ek olarak bir de geleceğin gerçekliği var." (Canetti.)

Düşüncelerimi söylerken, haklılık, inandırıcılık için bir başkasına bel bağlamam. Tek başıma kalsam bile doğru bildiğimi söylerim. Ama burda Canetti'yi okurken hüzün duydum. Çünkü başka kelimelerle de olsa, Canetti'nin söylediklerini söyledim. Sekterlikle suçlandım bu yüzden.

"Gerçekliğimizin, sözünü biraz önce ettiğim bir ya da birkaç yanının günümüz romanında belirginleşmesini beklemek hakkımızdır, aksi takdirde bu romanı gerçekçi diye nitelendirmek çok güç olur." (Canetti.)

Heyecanlandım. Canetti'yi öpmeliyim. Fotoğrafını... Gerçekçilik öldü diyenlere... Ahmet Oktay'a, Selim İleri'ye, Tomris Uyar'a dersini veriyor. Bir yazardan gerçekçi olmasını istemek bizim insanî hakkımızdır. Onlar... karşı gerçekçiler bizim insanî hakkımızı çiğniyor...

YAZARIN UĞRAŞI

"Tüm edebiyatın artık öldüğü yolundaki uzak görüşlü olmaktan uzak düşünce, coşkulu sözcüklerle bildiriye dönüştürüldü, pahalı kağıtlara basıldı ve sanki ortada karmaşık, güç bir düşünce olayı varmışcasına üzerinde ciddiyetle tartışıldı" (Canetti.)

Türkiye'de özellikle Ahmet Oktay'ın, Enis Batur'un yaptıkları. Bunlar edebiyatı zavallı duruma düşürdü. N'apmalı da edebiyatın son derece önemli, son derece ciddi, insanî bir yaratıcılık olduğunu bu baylara anlatmalı. Düşündükçe sinirleniyorum. Bu baylara göre edebiyat, işsiz güçsüz kalmış zengin çocuklarının oyuncağı. Birkaç kişi bir araya gelip oynayacaklar. Tabiî bu oyuncak, sistemi asla rahatsız etmeyecek.

"Gerçekte bugün yazar olma hakkından ciddi olarak kuşku duymayan kimse yazar sayılmaz." (Canetti.)

Canetti Türkiye'de yaşasaydı derhal susturulurdu.

İNSANA GİDEN YOL

"Tüm dünyaların en körleşmesi diye nitelendirilebilecek dünyamızda, değişim yeteneğini her şeye karşın kullanmayı sürdüren birilerinin bulunması nerdeyse dirimsel önem taşımaktadır. Yazarların asıl görevi budur kanımca. Onlar, bir zamanlar yaygın olan, şimdi de felce uğramaya yargılı, ama ne olursa olsun korunması gereken bir yeteneğin yardımıyla insandan insana giden yolları açık tutmalıdır. Herkesle, en küçük, en saf ve en aciz insanlarla bile özdeşleşebilmeliler." (Canetti.)

Gözlerim yaşardı. İnsanı sıfırlayan... İnsandan insana giden yolları tıkayan Ahmet Oktay'ı, Enis Batur'u düşündüm. İçim sızladı... Ahmet Cemal'i kutluyorum. Canetti'yi çevirdiği için. Kötü Türkçe'sine karşın.

UMUT ÇAĞLAYANLARI

"Yazar, eğer bu dünya üzerine değer taşıyan bir şeyler söylemek istiyorsa dünyayı kendisinden uzaklaştıramaz ve ondan kaçınamaz (...) kendini de kaosa kaptırmamalıdır, edindiği deneyimden yola çıkarak bu kaosla savaşmalı ve kaosun karşısına umut çağlayanları çıkarmalıdır" (Canetti.)

Bizim yazarımız dünyayı kendinden uzaklaştırdı. Okuru umutsuzluk çukuruna attı. Tezer Özlü'yle Selim İleri bu tür yazarların iki örneği.

YAZAR BOYUN EĞMEZ

"Yazarın işi insanlığı ölümün kucağına bırakmak olamaz (...) Herkese boşu boşuna bir çaba olarak görünse bile, yazar, bu duruma başkaldıracak ve asla hiçbir koşul altında yenilgiye boyun eğmeyecektir.

Hiçliğin yazın alanında sayıları giderek artan elçilerine karşı direnmek ve onlarla onların silahlarını kullanmadan savaşmak yazar için onur kaynağı olacaktır" (Canetti.)

Ahmet Oktay, Enis Batur, Selim İleri, Tomris Uyar, Orhan Pamuk, Mehmet Eroğlu, hiçliğin edebiyattaki temsilcileri. Yazabildiğim sürece, hiçliğin temsilcileriyle mücadele edeceğim.

MUTLULUK

"Hiçlikte kalmaktan hoşlanabilecek kimseyi hiçliğe itmeyeceksin (...) Acı ve çaresizlik içinde kalmakta başkalarını bunlardan nasıl kurtaracağını öğrenmek için direneceksin, yoksa mutluluktan nefret ettiğin için değil, çünkü insanların birbirlerini insanlıktan çıkarmalarına ve parçalamalarına karşın, onların layık olduğu bir şeydir mutluluk" (Canetti.)

Selim İleri, Enis Batur, Adalet Ağaoğlu, Ahmet Oktay, hiçlikten hoşlanan insanı, hiçliğe iten bir edebiyatın temsilcileri. Eserleriyle insanın direnme noktalarını yerle bir ettiler. Mutluluk için insanî dönüşümü önlediler.

TUHAF BİR DURUM

Şimdi şunu söylemek gerekiyor. Ahmet Cemal, Canetti'nin bütün görüşlerine karşı. Ama Canetti'yi çeviriyor. *Sözcüklerin Bilinci* satılmadı diye üzülüyor. Hiçliğin öbür temsilcileri de üzülmüştür bu işe. Her şey bir yana Canetti, gerçekçilik üstünde dikkatle duruyor. Ama bizde hiçliğin temsilcileri gerçekçiliğe karşı. Edebiyat, onlara göre, her şeye ilgisiz bir metin... Peki, nasıl oluyor da Canetti okunmadı diye üzülüyor bunlar. Bu tuhaf durumu bir örnekle açıklamak istiyorum. Önceki yıl, Avrupa'dan yeni gelmiş bir arkadaşımla Kadıköy'e gidiyorduk. Vapurla. Dışarda oturuyoruz. Çevre kirliliğini anlatıyordu, denizdeki çöpleri göstere göstere. Avrupa'da hiç kimse denize bir kıymıkçık bile atmazmış. Böyle konuşurken cigara paketini çıkardı. Son cigarasını yaktı. Paketi buruşturup denize attı. Kıs kıs güldüm. Daha bir saniye önce Avrupa'yı övüyordu. Paketi, niye denize attığını sordum. Birden kızdı. "Sen, ne geçimsiz adamsın" dedi... İşte böyle... Canetti, Türk yazarı olsaydı, bu gün kitabı satmıyor diye üzülenler var ya... Canetti'yi yerlebir etmek... susturmak için ellerinden geleni yaparlardı. Canetti, sağdan soldan saldırıya uğrardı. "Sekter, dogmatik, beyinsiz, geri zekalı, köylü" diye suçlanırdı... Neyse Canetti, dışarlıklı.

Canetti okunmadı diye üzülenleri, çöp atıcı arkadaşa benzetiyorum. Onlar dışarıya gidince denize çöp atmaz. Bizim denizlere çöp atarlar. Onlar, Canetti gerçekçi olun, hiçliğe karşı çıkın, dediğinde "Doğru" derler. Ama bir Türk yazarı "Gerçekçi olun, hiçliğe karşı çıkın" dedi mi. "Sekter, doğmatik" diye suçlarlar... Ne tuhaf bir durum değil mi...

Sevgideğer yol arkadaşlarım, Ahmet Cemal'in kötü Türkçe'sine karşın Canetti'yi okuyun. Canetti'yi okuduğunuzda benim edebiyat dünyasında verdiğim mücadeleyi daha iyi anlayacaksınız. Canetti, onların yazarı değil. Bizim yazarımız... insanın yazarı (E. Canetti. Sözcüklerin Bilinci. Payel Yayınevi. İstanbul)

BIRAK KALBİNE GİREYİM

Gece... fırtına... Dışarı çıksam... fırtına alıp beni götürse "Bırak kalbine gireyim." diyene. Bir mektup aldım. Siyasî bir davadan yargılanmış. "Nüfus kağıdına göre 29 yaşındayım. Düşünce kağıdına göre ise bazen 300 yaşında, bazen 3 yaşında, bazen 18 yaşında, bir türlü kestiremedim. Ama asgarî olarak 1 azami olarak 1 milyon yaşında oluyorum" diyor. Bilirim bu durumu. Çünkü ben de değişik yaşların insanıyım. Bu yüzden bir dostum uyarmıştı beni. "Büyü artık." demişti. Bazen büyüyorum. 1 milyon yaşında oluyorum. Bu kez "Ne var, n'oluyor" diyorlar. Anlatamıyorum. Bu dünyada 1 milyon yıl yaşamak kolay mı.

Şöyle devam ediyor okurum. "İşlemediği bir cinayetten ölüme mahkum olmuş, dosyası Meclis'te olan idamlıklar arasında biriyim. 10 yıl oluyor içerdeyim." Tesadüfen beni okumuş. "Seni, sana inat tüm ellerimle alkışlıyorum. Sana inat diyorum, sana inat değil aslında bu. Tüm ellerim derken de ellerimin sayısını bilmediğimi de söylemeliyim. (...) Alkışlayan elbette sorumludur. Biliyorum. Seni alkışlamanın sorumluluğundan korkmuyorum. Bakalım sen, alkışlanmanın sorumluluğunu alabilecek misin."

Mektubu okuyunca edebiyatın görevini düşündüm bir kez daha. Bilmeliyiz. İnsanî bir dünyanın kurulmasında edebiyatın ciddi bir görevi var. Canetti. "Gerçekleşmeyecek ütopya yoktur." der. Benim ütopyam, bütün insanların kardeşçe yaşadığı... hapishanesiz... insanî bir dünya. Böyle bir dünya için edebiyat... Bu ütopyadan bir kıymıkçık bile ödün vermeden yaşamak... Ama nerden bakılırsa bakılsın kolay değil böyle bir hayat. Çünkü bir sürek avının nesnesi olursun. Susturulmak... yok edilmek istenen bir nesne. Bazan derin bir umutsuzlukla dolaşırken deniz kıyısında... ya da dağbaşında "Niçin... niçin" diye sorarsın... Yalnız... Sürek avı durmaz.

Gece... fırtına... o mektup... "Bırak kalbine gireyim." diyen... İç dünyamı allak bullak etti bu söz... Ne güzel... tartışmasız... kayıtsız şartsız "Bırak kalbine gireyim" diyor. Bütün eksiğimi... gediğimi... yanlışımı kabul ediyor... bütün insaniliğiyle kalbini veriyor bana.

Bir sürek avının susuz kalmış insanına hayat suyu gibi geldi bu sözler. Sevgideğer yol arkadaşım, bu cangılda, senin kalbin, en büyük onur, en büyük ödül bana... Senin kalbini, iç dünyamın en güzel yerinde saklayacağım. Beni alkışlamanın getirdiği sorumluluğu hiçbir gün unutmayacağım. Çünkü bu dünyada hiçbir şey, ama hiçbir şey insandan... insan kalbinden daha değerli değildir benim için.

KÜLTÜRÜN DEVİNGEN UNSURU

İNSANCIL

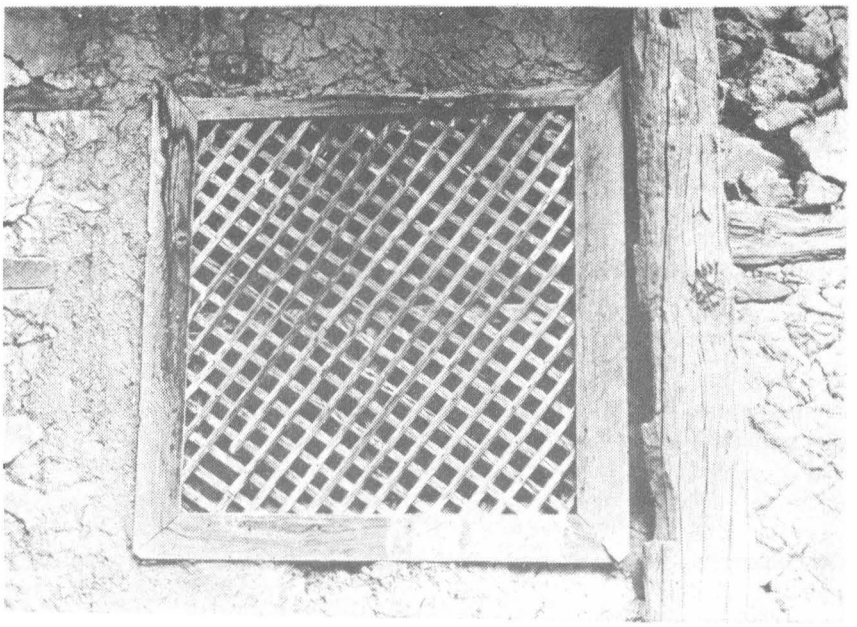

Edebiyatı yaygınlaştırmak... bu ülkenin en uzak köşesine kadar götürmek amacındayız.

Bu, bir zorunluluktur.

Biz, insanî-gerçekçi edebiyatın, insanı dönüştürücü gücüne inanıyoruz. Edebiyat, bizler için bir oyalanma... bir gösteriş... bir büyük laf etme... sağda solda edebiyatçı tafrası satma etiketi değil.

Bizler için edebiyat, insan olmanın... hayatı insanîleştirmenin vaz geçilmez şartı.

Bu, bireysel bir istek ya da doyum değil.

Edebiyatın kültür hayatına girmediği bir toplum, n'aparsa yapsın insanî açıdan önü kapalı bir toplumdur. Çünkü, en basit tanımla şunu söylemek gerekiyor. Edebiyatla beslenmemiş bir insan, n'aparsa yapsın, yaptığı iş kabadır... zevksizdir.

Edebiyat, insan bilincini, yanılsamalardan koruyan bir barikat değildir yalnızca. Edebiyat, toplumun evrensel insanlık yolunda, insanlığa kattığı değerlerin en yücesidir.

Bunun için, edebiyatın, insanî-gerçekçi olması gereklidir. Çünkü, ancak böyle bir edebiyat, kültürümüzün devingen bir unsuru olabilir.

Edebiyat, insanın ulaşamıyacağı «çok okumuş» bir takımın dilsiz etkinliği değildir. Olguların ötesine geçemeyen... hakikatleri kavramayan bir edebiyat dilsizdir. Olguları resmeden, olguların ötesine geçemeyen... olguların karmaşasına uydurulan bir dil, hayatı, hiçbir noktada karşılayamaz. Böyle bir dille oluşan edebiyat, insanın bütünüyle dışlandığı bir edebiyattır. İşte bu noktada sıkışan anlaşılmazcı, en uç noktaya kaçışın paniğiyle, dili, hayattan koparmıştır. İnsanî olmayan karşı gerçekçi edebiyatına, yoğun bir propagandayla «estetik değer» yüklemiş, «Biz çok kaliteli eserler yaratıyoruz. İnsan bizi anlamıyor. Bizi, yüzyıl, beşyüz yıl sonra anlayacaklar» savıyla edebiyatın insanla ilişkisini kesmiştir. Kültür ortamında edebiyatı sıfırlamıştır. İnsanımızı, şiirsiz... romansız... öyküsüz bırakmıştır. İnsanımızı her alanda «acılı acısız arabesk»in eline teslim etmiştir.

Beşyüz yıl sonra okunacağı savıyla, bugün okursuz bir edebiyatın olabileceğini birçok insana kabul ettirmiştir. O, bu savıyla, bu tavrıyla edebiyatsız bir kültür oluşumuna ortam hazırlamıştır. Modern bir binadan çıkan bir insanın son model otomobiline binmeden önce, baş parmağıyla, burnunun bir deliğini tıkayıp, sokağa sümkürmesi... sonra elini, ipek mendiline silmesi... edebiyatsız, sümüklü bir kültürün ürünüdür.

Sümüklü kültürün sorumlusu yazardır.

Aşkı dışlayan... hayvanî didişmeyi sevişme sanan.. sevgilisine gül götüreni kınayan... teşekkürü.. selamı sabahı... günaydını unutmuş... kitapçı dükkanlarında ayaküstü dedikoduları edebi söyleşi sayan... kaba... zevksiz... duyarsız insanların kültürü, taş-demir yığınından oluşan, insansız bir kültürdür.

Bütün bunların sorumlusu yazardır.

Bizler, insanî-gerçekçi edebiyatın güzelliğiyle, kültürümüzü, insanîleştirmek... güzelleştirmek için yola çıktık...

Şuna inanıyoruz. Ancak böyle bir kültürle, dünya kültürüne bir değer katabiliriz... Çünkü, edebiyatsız, sümüklü bir kültür değer değildir.

Bugün «Ben yazarım... ben şairim» diyen her insan, bu sorumluluğu hissetmelidir.

ÖNGÖRÜŞ

"Sanatın toplumsallaşması"nı çıkış noktası yapacak bir yayın kuruluşu, şöyle ikili bir temel üzerine oturtulmalıdır:

1. Sanatsal/Yazınsal Temel.
2. Ekonomik/Parasal Temel.

Sanatsal/Yazınsal Temel şu başlıklar altında ele alınabilir:

a. Yapıtların seçimi: Estetiksel anlamdaki bilincini verdiği ürünlerle kanıtlamış iki kişiden oluşan bir kurul bu seçimi üstlenmelidir. Bu konumda olan kişiler yazarlara karşı doğrudan sorumlu olmamalı, yaptığı seçimin gerekçelerini yönetim kuruluna rapor etmelidir. Raporlar, gerektiğinde yönetim kurulu eliyle yazarlara iletilebilir.

b. Yazınsal kaygıların öne geçirilmesinden doğacak tartışmalara karşı, seçici durumda olan kişilerin ideolojik yönlerinin de güçlü olması zorunludur.

c. Toplumsallaşmanın araçları olarak başlangıçta dergi ve kitap görülmelidir. Bu çerçeve içinde, diğer toplu çalışmalara da ilk veriler alındıktan sonra geçilebilir.

d. Üretilen yayınların okura ulaşmasında bölge temsilcilikleri etkin görev almalıdır. Çevredeki dağıtıcı ve kitapçılar daha şimdiden oluşturulmalıdır. Balıkesir için böyle bir çalışma yürütülmektedir.

Ekonomik/Parasal Temel'se şu başlıklar altında değerlendirilebilir.

a. Kuruluşa sermaye katılımında bulunacak kişilerin paraları güven altına alınmalıdır.

b. Baştan katılımda bulunmayacak kişilerin periyodik katılımda bulunmalarına olanak sağlanmalıdır. Bu miktar yönetim kurulunca belirlenmelidir.

c. Para kullanımı yönetim kurulunun yetkisinde olmalıdır.

d. Ücrette dolgunluk esas alınmalıdır.

e. Parasal kaynak açısından kuruluş reklamcılık işine de eğilmelidir.

Bunların dışında kalan konularda şunlar söylenebilir:

a. Siyasal çekişmelere meydan vermemek için olaylar hep estetiksel boyutuyla düşünülmelidir.

b. Tanıtımı ve etkinliği amaçlayan bir dergi çıkartılmalıdır. Örnek olacağı için bu dergideki yazınsal/estetiksel düzey ısrarla yüksek tutulmalıdır.

c. Her tür yasal güvencenin sağlanması için başlangıçta bir tane avukat tutulmalıdır.

Böyle bir kuruluşun oluşması için üzerimize düşecek görevlerin bilincindeyiz.

Yakup Şahan **Mustafa Durak** **Ahmet Uysal** **İbrahim Oluklu**

pirmat
BASIMEVİ

Kartvizitten
Afişe Kadar
tüm baskı
işlerinizde

ANLAŞMALI MATBAA

Yerebatan Caddesi Üretmen İşhanı Zemin Kat No. 13 Cağaloğlu - İstanbul
Tel.: 527 50 75 - 522 79 64